

VÁCI
ÉLETRAJZI BIBLIOGRÁFIA I.

REISINGER JÁNOS

KATONA LAJOS

1862–1910

KATONA LAJOS PÁLYÁJA

A századforduló magyar gondolkodás-történetében előkelő hely illeti meg Katona Lajost. S nemcsak hazai, hanem európai mértékkel vizsgálva munkásságát, s nemcsak az irodalom-történetírásban elért eredményeiért, hanem néprajz-, nyelv- és történettudományi tanulmányaiért is. Tevékenysége számos tudományág területét fogta át, mégsem volt polihisztor, sem a szónak régebbi, sem mostani értelmében. Problémaérzékenysége és több szaktudományban megpróbált gondolkodásmódja, gazdag nyelvismerettel erősített filológusi ösztöne és egymásra épülő kutatási témái egyaránt elősegítették, hogy közben ezek összekapcsolására is példát adjon. Úgy vélte, „az ismeret tárgyainak egymással való sokszoros összefüggésénél fogva ... mindegyik tudományág annyira összefonódik a többiekkel, hogy hol ez szorul amannak, hol meg amaz ennek a segítségére, bármelyik juthat a többivel szemben középponti helyzetbe, vagy lehet egy másíknak, mint központinak, a küllője”. (A népköltés a néplélektan tárgykörében, 1890. és 1910.)¹

Érdemeit még nyilvánvalóbbá teszi, hogy pályáját az európai és magyar gondolkodástörténet egyik legszabályosabb korszakában, az 1880-as években kezdte. Intézmények, szervezetek létrehozásában nem volt ugyan eseménytelen ez az évtized, Katona azonban születésénél fogva némileg leszakadt az első szervezeten föllépő magyar tudósnevezédektől, az 1830 – 40-es években született Szilády Áronról, Ponori Thewrewk Emilről, Meltzl Hugótól, Heinrich Gusztávtól, mely műveltségét, szemléletét, módszereit Grimm, Herbart, Benfey, Fr. Ritschl, Scherer századközepi német filológusi magaskolájában szerezte. Ez az irodalomtudományi iskola „idősebb nénjétől”, a híres Boeckh-féle klasszika-filológiától kapta legjelentékenyebb ösztönzéseit.² Katona azonban nem juthatott el Göttingenbe – még Grazba is alig –, s pályája a nála idősebb pályatársakénál hamarabb fejeződött be. Ennek ellenére nyugodtan állíthatjuk, hogy gondolkodási következetességben és tárgykifejtő módszereiben messze fölülmúlta őket. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy a korai halála előtti évtizedben egyenlő eséllyel volt várományosa a nyelvészet, a néprajz, az összehasonlító és a középkori irodalomtörténet katedráinak. Mikor két évvel azután, hogy az utóbbit elnyerte, Horváth Jánosnak már nekrológot kellett írnia róla, joggal, s fájdalommal állapíthatta meg: „Nagyszerű célja megvalósításához már egészen közel, gondosan átvizsgált, s mindenfelől összehordott anyag-tömegek között, úgy dőlt ki idő előtt, mint egy építőmester, ki már lerakta egy monumentálisnak tervezett épület alapköveit, de nem érhetette meg a teljes véghezvitel boldogságát.”³

Munkássága, a benne rejlő lehetőségek felől szemlélve, valóban töredékes maradt. Így sem csekély értéket képviselő eredményei felől azonban meg kell kísérelnünk hiányzó részeinek „kibetűzését”. Hiszen manapság, mikor szorosan összetartó tudományágak egyre tehetetlenebbül szemlélik egymást, Katonának ismeretegységesítő – vagy ahogy ő nevezte – „egyetemes” filológiája talán nyújthat némi útbaigazítást. Persze, nem könnyű recept formájában, hanem fáradságos egyeztetéseket, feszítő végiggondolásokat követelve.

Családjának és környezetének sorsformáló szerepe, törekvéseinek folytonossága és megszakadásai

Katona Lajos 1862. június 4-én született Vácott, katolikus családból. Az elemi iskolát, majd a hatosztályos, ún. kisgimnáziumot szülővárosában végezte, az utóbbit a helybeli piaristák jó hírű iskolájában, melynek néhány éve Madách, Komjáthy Jenő, Bérczy Károly és Lotz Károly is diákja volt. A gimnázium utolsó osztályaira az esztergomi bencésekhez iratkozott be. Az „ernyedetlen szorgalmat” tanúsító ifjút mindkét helyen tandíjmentessé nyilvánították édesapja korai halála nyomán, s a püspökségi ösztöndíjat is odaítélték neki.⁴

Elég korán kialakult hivatástudata. Tanár és tudós szeretett volna lenni, tanár – a közelebbi életcél okán, tudós – legdédelgettebb vágyai szerint. Szenvedélyesen gyűjtögetett régi

nyomtatványokat, szervezett önképzőkori előadásokat és felolvasásokat. Németül már folyékonyan beszélt, s az akkori gimnáziumi képzés szokásos rendje alapján jó latin és francia nyelvismerettel rendelkezett, amikor a budapesti egyetem bölcsészkarára iratkozott be.

Miután édesapja az 1873-as kolerajárvány áldozata lett, a gyermek nevelésében tanítónő édesanyja segítségére nagybátyja, egy nyugalmazott kapitány sietett sietett, és a fővárosba került ifjút pénzelileg támogatta. Katona Budapesten lázasan vetette magát tanulmányaiba, s az addigi nyelvek mellett hamarosan jártasságot szerzett a görögben, az arabban, a törökben, sőt a francia-néger keverék kreolban is. A bölcsészkaron a kor szakképzett filológusai, Heinrich Gusztáv, Mayr Aurél, Thewrewk Emil oktatták. Szépen haladt előre kötelező és megválasztott stúdiumaiban, s egy gazdag pesti kereskedő fia mellett nevelősködve gondtalan, kényelmes élet köszöntött rá. Rövid idő után azonban úgy érezte, megfojtja a józsefvárosi levegő, s a nála nem sokkal kedvezőbb egyetemi klíma. Öröklött testi és lelki gyüngesége egyébként is hamar sodorta lemondásba, mélabúba.

“Hogy egészségét helyreállítsa, s a további küzdelemre erőt és egy kis pénzt gyűjtsön, 1882 őszén vidékre ment nevelőnek – emlékezik életrajzírója –. Itt is csak egy évig bírta ki, s 1883 őszén újra Pesten volt, hogy folytassa tanulmányait. Fölkereste barátait..., s pár napi szállást kért tőlük. Örömmel látták újra körükben, de megint nem sokáig. Egyszerre, minden előzmény nélkül, azzal lepte meg őket, hogy végleg itthagya Budapestet, beáll kispapnak. Időt sem engedett nekik, hogy szándékáról lebeszéljék, búcsúzott és Schuster váci püspöknél jelentkezett fölvetelre.”⁵

A harmadéves filozófer elhatározása azért nem volt olyan váratlan, amint azt a kortárs krónikás följegyezi. A környezet, melyben Katona felnőtt és kezdeti tanulóveit töltötte, a munkálkodásnak, a szorgalomnak, az intellektus kamatoztatásának igényét oltotta belé. A kiegyezés után a tízezres lélekszámot már meghaladó Vácnak volt magyar, német, szlovák, héber nyelvű sajtója, vagyis értelmisége, polgársága is, túlnyomórészt azonban paraszt- és mesteremberek lakták, az előbbieknél jóval erősebb tradícióval. Katona édesapja ugyan különös foglalkozást választott (fegyőr volt a híres váci intézményben), apaági fölmenői viszont egytől-egyig mesteremberek, asztalosok, ácsok és cserépfedők voltak. Otthon érezhették tehát magukat ezen az ősi településhelyen, mely kiegyenlített etnikai, vallási, foglalkozási különbségeket, s ebben nagy szerepet játszott Vác barokkos katolicizmusa, mely a maga templom- és középület-építkezéseivel, szerzetesrend meghonosításával és különböző adományaival a város művelődési szintjének emelését szolgálta.

Innen került Katona a kiegyezést követő konjunktúra föl puffasztotta Budapestre. Az organikus fejlődés, a tisztességes munka hazájából az elvtelen politikai csatározások terepére. Valószínűleg “ez lehetett az oka, magyarázata – írja Németh G. Béla –, hogy ... a pesti légkörből a váci papnevelő ideálissá álmódott munkacsődje, intellektuális beszélgető közössége vonzotta magához”.⁶

Társainak visszaemlékezései, valamint a váci Püspöki Levéltár adatai szerint Katona itt is kiváló növendéknek bizonyult. Bibliai exegézist és hermeneutikát, fundamentális teológiát és dogmatikát tanult, s közben az angol nyelvet is elsajátította. Egy bejegyzés szerint filozófiai doktorátust kívánt szerezni.⁷ De itt sem bírta sokáig, 1883 őszétől 1884 teléig tartott mindössze váci élete. A “kiváló szorgalmú” és “csillogó latinságú” fiatalember ugyanis egészen más célokat is értelt. Olyannyira, hogy a mitológiatörténet és a folklór iránti vonzalmából 1884 közepére már könyv is született: Völund kovács és rokonai az árja regevilágban. Midőn pedig előljárói szemére lobbantották érdeklődésének átváltozását, a feszültté vált légkörben maga Katona is óvatlan volt. “Nem kímélte társai meggyőződését és nevetségessé tette érzelmeiket, feljebbvalóinak kicsinyeskedéseit merészen bírálta, s már nemcsak magában, hanem társai előtt is. Maró tréfái tetszettek, akik gyöngébbek voltak hitükben, meginogtak, elkapta őket a szabad szellem eme bátor nyilvánulása, s az ő módján

nyilatkoztak, de az ő intelligenciája és meggyőződése nélkül, frivolsággá süllyesztve, ami nála keserű csalódás és lelki tusa eredménye volt.”⁸

1884 decemberében, egyetemi vizsgák letételének ürügyével “szökött meg” Vácról, hogy soha ne térjen már oda vissza. Pestre érkezve nekifogott utolsó egyetemi évének. Szigorlatot azonban nem tett, így a tanulmányokat követően be kellett érnie rapidíjas másolói állással a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatalában. Közben egy véletlen szerencse lehetővé tette számára, hogy Grazban folytasson tanulmányokat. Szerencséjét persze félig-meddig magának, megint egy hirtelen figyelemváltásnak köszönhette. Meglehet, maga Katona is tervei előli kitérésnek, balszerencséi utáni feledkezésnek szánta, hogy munkaideje után a nyelvészet rejtelmeiben merült el, különös buzgalommal böngészgetve a kreol nyelv sajátosságait.

De éppen ezirányú tájékozódása ismertette meg vele korának egyik leginkább herderi típusú tudósát, Hugo Schuchardtot. Katona, aki későbbi tanulmányaiban a legföltétlenebb tisztelet hangján említette Herder nevét, hol “lánglelkű intuicióját”, hol “kiváló”, “elévülhetetlen érdemeit” dicsérve, éppen egy Schuchardt-könyv ismertetésében fejtette ki tudományprogramjának az övékéhez hasonló eszményét: “Vajha a nemzeti eszme erősödésének korában ez eszme kultusza közben ne homályosulna el soha egy másik, nem kevésbé magasztos célnak a tudata és ápolása: az egyetemes emberi műveltségé, amelynek a külön nemzeti jellegű kultúrák csak olyan alkotórészei, mint a szivárvány változatos színei a napfénynek.”⁹

Schuchardt közelében nemcsak nyelvészeti ismereteit gazdagíthatta Katona, hanem az általa “műveltségstudomány”-nak nevezett diszciplínához is itt tehette meg első lépéseit.

A véletlen folytán támadt barátságuk egyébként a kezdetektől a teljes kölcsönösség jegyében alakult. Jól példázza ezt Schuchardt egyik levelének megállapítása: “Meg kell mondanom Önnek – írta Katonának –, hogy miközben felvilágosítást kér tőlem, egyúttal Ön ad tanácsot nekem”.¹⁰ Katona ugyanis éppen kreol tárgyú dolgozatának gondolatmenetében megakadva fordul a grazi egyetem Európa-szerte ismert romanistájához segítségért.

Hugo Schuchardt Gothában született 1842-ben. Az 1870-es években Lipcse és Halle egyetemén tanított, majd Stájerország fővárosában telepedett le, s maradt is az itteni egyetem professzora 1927-ben bekövetkezett haláláig. A monarchia egyik legnagyobb egyetemének tanára híres romanistává küzdötte föl magát, s a vulgáris latin kérdéseitől a kelta, baszk és kreol nyelv keveredéséig, az általános nyelvtudomány problematikájától a nyelvterápiáéig számtalan szakterületen tevékenykedett. Munkái az 1860-as évektől sorra jelentek meg Lipcse, Berlin, Bécs, Strassbourg könyvkiadónál, s a Grazban, hetvenöt éves születésnapjára összeállított jegyzék szerint munkássága 1864 és 1917 között csaknem hétszáz tételt tett ki.

Schuchardt nyelvtudományi programja, mint mondtuk, nagyon nagy hasonlóságot árult el a kései Herderével. A grazi tudós azt tanította, hogy “a nyelvtudomány egységes, és céljainak elérésére minden nyelv egyaránt fontos. Minden egyes nyelv tudományos tárgyalásában az egyetemes nyelvtudomány céljait és kapcsolatait kell szemünk előtt tartani. Az egymással semmi történeti viszonyban nem álló nyelvekben is meg kell figyelni az egyezéseket, az úgynevezett elemi rokonságot, mert ez vezet rá legjobban és legbiztosabban a nyelvnek lélektani alapjaira”.¹¹

Céljaihoz híven, s éppen Katonával folytatott levélváltása idején Schuchardt magyar nyelvi tanulmányokhoz is hozzáfogott. S midőn levelezésük során értesült budapesti barátjának mostoha sorsáról, s azt Grazba invitálta, ebben minden bizonnyal szerepet játszott az is, hogy alkalmas beszélgető- és kutatótársat sejtett benne.¹² Hogy mit köszönhetett Katonának magyar nyelvismeretének tökéletesítésében, szemléletének tágitásában, azt az a több tucat cikk önmagában is jól példázza, mely tőle a Magyar Nyelvőrben megjelent.

Mit tanult meg grazi tanulmányai során (1885–1887) Katona Lajos Schochardt-tól?

Mindenekelőtt a filológiai módszer biztonságos kezelését. “A legkisebbet se vedd meg és a legnagyobbra törekedj!” (“Das kleinste nicht verachten und nach dem Grösseren trachten”) – így hangzott Schuchardt jelmondata. Törekvéseiben mindig az vezette, hogy a mikroszkópiát összekösse a makroszkópiával, s hogy – Leo Spitzer szavával – “a sok szétszórt, eldarabolt, töredékes részletből egy egységes és sajátos stílusú épület körvonalait fölismeresse..., a nyelvtudományt a pozitivizmus útvesztőjéből kiemelje, a távolba és a mélybe néző szempontokat megnyissa”.¹³

Másodszor azt, hogy a lélektannak a századvég tudományosságában jelenlevő uralmát a nyelvtudományban a nyelvtörténet művelésével kell ellensúlyozni. Egész életére szóló tanulságot nyújtott ez Katonának, hiszen haláláig foglalkozott nyelvi kérdésekkel, de a nyelvtudomány problematikájával is. Idevágó megnyilatkozásaiban mindvégig azt fejtegette, hogy a nyelvlelektannak – melynek wundti változatát nálunk először ő ismertette – nyelvtörténeti fékkel együtt kell étvényesülnie.¹⁴

S ami nem fért el Schuchardt szemléletében, azt egy másik grazi professzor, Gustav Meyer közvetítette számára. Meyer szélesebb látókörű, de műveiben kevesebb összefogottságot tanúsító tudós volt. Görög szakos nyelvész létére erősen vonzódott a néprajz iránt is, míg “Schuchardt úr ... csak epizodikusan foglalkozott folklórral” – jelezte Katona egyik levelében Hermann Antalnak.¹⁵ Meyer munkáit is több ízben méltatta Katona, s gyanítható, hogy a vele való beszélgetések során jutott arra a fölismerésre, “... hogy a folklór az etnológia kiegészítő része, éppoly igaz, mint az, hogy az irodalomtörténet a művelődéstörténeté” – miként egy másik levélben írta.¹⁶

E “műveltségstudomány” érdekében halmozódtak tehát mindazok az ismeretek, melyeket Grazban gyűjtött. S hogy a külhoni iskola és mesterei megtették hatásukat fejlődésében, azt nemcsak a császár avató aranygyűrűje jelezte, hanem a grazi tartózkodás után következő másfél évtized is, mely első érett tanulmányait létrehozta. Ezúttal a mesevizsgálat elvei lefektetésének, a magyar népmesék tipizálásának, s egyes mesemotívumok fejlődéstörténete megrajzolásának tekintetében.

Katona Lajos szellemi örökségének első nagy tételéhez érkeztünk.

Az etnológia, etnográfia, folklór helye a 19. század gondolkodástörténetében. Katona munkásságának első nagy tétele: mitológiatörténeti és folklorisztikai tanulmányai

Nem szakíthatjuk el Katona Lajos irodalmi nézeteitől munkásságának egyéb összetevőit, sokszor azok néprajzi és heortológiai érdeklődésének meghosszabbításai, még többször szinte velük együtt járnak. Kapcsolatuk – a bevezetőben idézett metafora szerint – a küllő és a kerék kapcsolata. Katona műve a problémacentrikusság jó példája, s arra tanít, hogy egyezzen tárgyra különböző szempontokból nyílik kilátás, így a megoldások értéke a szempontok kimerítésének mértékétől függ.

Szerzőnk neve etnográfusként vált ismeretessé az 1880-as évektől, s etnográfus híre tartotta meg leginkább a halála utáni évtizedek emlékezetében is. Életrajzából láttuk, folklorisztikai tanulmányait megelőzték nyelvészeti és mitológiatörténeti kísérletezései, de nyugodtan állíthatjuk, – s a pálya végső szakaszáról visszatekintve állítani is fogjuk –, hogy mindenik mögött irodalmi, irodalomtörténeti figyelme bújt meg. Forráskutatás és tárgytörténet: a szövegfilológiának ezt a válfaját művelte mindenik jelentős dolgozatában.

A 19. század első felében tudománnyá szerveződő etnológia, etnográfia a népek kialakulásának és kultúrájának vizsgálatát tűzte céljául. Ez az antikvitásban már éledező szemlélet Amerika fölfedezését, valamint a 17. század erkölcsi relativizmusát követően újult formákban erősödött tovább. Tudománnyá válásához és rohamos fejlődéséhez nagyban hozzájárult, hogy a francia forradalmat követő évtizedek adósak maradtak a polgárság nagyszabású programjának valóra váltásával, de ennek elmaradását nagyszerűen meghatározhatta a felvilágosodás jövendölései ellenére is szívósan továbbélő hagyomány- s

szokásvilág fejlődést megköti jellege. Két következtetés származott ebből a helyzetfölmérésből, a folklorisztikát mindkettő a tudománytörténet előterbe emelte. Kezdetben úgy vélték, hogy a társadalom egyenesvonalú fejlődéséhez új, érintetlen talajra lenne szükség, s ebből az igényből alakult ki a “vad népek” tanulmányozásának addigiakban is gyakorolt, ám kellően módszeressé nem formált törekvése, különösen Amerika nagy távlatokat ígérő társadalmának előbb a költészet (pl. Chateaubriand), később a történettudomány (pl. Tocqueville) által szorgalmazott vizsgálata. Később, kicsit rezignáltabban, hogy e fejlődés nem kerülheti meg a múlt tanulmányozását és célszerű felhasználását, s ez utóbbiból a kor eredetkutató próbálkozásai kaptak lendületet, melyek a mesés keleten vélték fölfedezni az emberiség legrégebb és szinte mindenhova eljutó kultúrkincseit.

“Kezdetben” és “később”: igen viszonylagos, tétova, s elsősorban nem is idői, mint logikai megjelölései a romantikus és pozitivisták gondolkodásmód átmeneteinek. Úgy véljük, nem lehetséges: a kezdődő 19. század tudománytörténete az ember megköttöttségének, kiszolgáltatottságának problémáját vetette föl legsúlyosabb kérdéseként, az újkori eszmekincs összegzéseként azt, hogy az ember mennyire függ fizikai fölépítésétől, biológiai szerveztségétől, pszichológiai folyamataitól, mennyire meghatározza szociológiai helyzete, etnikai, vallási hagyománya, nemzeti és családi öröksége. Az ember magárahagyatottságának egyre erősödő tapasztalata rendre létrehozta azokat a tudományokat, melyek alapján mind a romantizmus, mind a pozitívizmus új metafizikát kívánt ácsolni. E tudományok belső állapota, s egymáshoz mért helyzete a 19. században szinte évtizedenként változott, így változott az etnográfia, az etnológia, a folklór helyzete és megítélése is. Egyetlen rejtett, vagy olykor nem is kendőzött elem azonban végigkíséri a század gondolkodástörténetét, s ez a pszichológiába vetett hit.

A pszichológia az anyagelvűség ígésében jelentkezett a kartenziánus rendszerben, fejlődött tovább az empirizmusban és a szenzualizmusban, s a kezdetektől fogva az európai gondolkodásban elmélyülő metafizikai dualizmus megszüntetését ígerte. Egyfelől alkalmasnak tartották arra, hogy magába olvassza a fizika, kémia, biológia, fiziológia (orvostudomány) által elért eredményeket, másfelől arra, hogy indíttatásukkal magyarázatot szolgáltatson az ember lelki, szellemi, erkölcsi állapotára. Katalizátor lehet a régi, egyöntetű emberkép helyébe kívánczó újabb emberkép részleteinek egységesítésében. Hatása alól a 19. századi tudományok nem vonhatták ki magukat, voltak, melyek csupán fejlődésük bizonyos szakaszán fogadták magukba ösztönzését (ám akkor tartósan) voltak, melyek szinte ennek jegyében születtek meg.

A pszichológia, a pánpszichológia bélyegét viselte magán az etnológia első nagyhatású irányzata, melynek tanítása Katona Lajost is megérintette pályája kezdetén: a mitológiai iskola. A német romantikában, főként a Grimm-fivérek körében létrejött iskola jelentőségét persze annak is köszönhetette, hogy a kor számtalan gondolatirányzatának tüzeiben formálódott és edződött meg. Ez a magyarázata, hogy az etnológia történetében rákövetkező eszmerendszerek olykor sem szemléletükben, sem módszereikben nem tudták meghaladni. A gyűjtések, “terepmunkák” szorgalmazása együtt járt benne az elméleti tisztázás sürgetésével, a népek keletkezésének diakrón vizsgálata a népek állapotának szinkrón megfigyelésével. Ebből következhetett, hogy – csupán az indiai eredet tanát tekintve – eredményeire sokan építettek a század későbbi évtizedeiben is, Theodor Benfeytől Max Müllerig, Gaston Paristól Angelo de Gubernatisig, függetlenül attól, hogy a mitológiai iskola egyes föltételezéseivel és meghatározásaival egyetértettek-e vagy sem. S kevésbé emlegetett, mégis egy-egy kérdés kifejtésében jelentős szerepet betöltő későbbi kutatókon, Wageneren, Veberen, Landau-n, Lévéque-n, Cosquin-on át ez a sor napjainkig is elvezet, hiszen V. J. Propp A mese morfológiája című könyvében hasonlóképpen vallja, hogy “alighanem az ősi mítosz az a

forrás, ahonnt a mese ered”, s “a mese kompozíciójának egyik legfőbb alapeleme, a vándorlás a lélek túlvilági vándorútjáról alkotott hiedelmeket tükrözi”, s e hiedelmek általánosan ismert melegágya kétségkívül India volt.¹⁷

Nem volt tehát oktalan választás, midőn a mitológiai iskola szellemében jelentetett meg egy kis füzetet 1884-ben Katona Lajos, alig huszonhárom évesen, szellemi kalandozásainak fiatalkori hevével. Váci kispap korában, teológiai tanulmányai közepette jutott arra a renan-i föltevésre, hogy “a vallások hamisak, mikor bizonyítani, meghatározni, megtestesíteni próbálják a végtelent, de igazak, amikor vallomást tesznek mellette”.¹⁸ Így került “pogány” témájához a Völund kovács és rokonai az árja regevilágban szerzője.

Ez a nyolc íves – s ahogy szerzője nevezte – “filológiai értekezés” vallástörténeti tanulmány volt, s mint mondtuk, a német romantikában kialakuló mitológiai iskola szellemjegyét viselte magán. Völund kovács germán ősmondáját Katona görög-római eredetre vitte vissza, s rekonstruálni próbálta “a maga teljességében azon kozmikus allegóriát, mely valamennyi indogermán nép közkincséből átvett örökségként gyarapodva és átalakulva ... még romjaiban is világosan vallja szétszórt részeinek egységes eredetét”. Katona az ún. szoláris mitológiatörténet nyomdokain haladt, s ennek megfelelően a >Nap és napfénnel kapcsolatos természeti jelenségek imadására vezette vissza a legfőbb mítoszokat. Bizonyítani próbálta, hogy a Napnak a tengerrel való szerelméből, azaz az égről alááramló hőség következtében párolgó víztől születik meg a felhő, s a felhő fiaként a mítosz Völundja is, a villám.¹⁹

“Egyik későbbi összegzésében, a Mitológiai irányok és módszerekben (1896) Katona maga jellemzi e szemléletmód kifejlődését. A szoláris vagy meteorológiai elmélet a fejlődésvonalát az ókori lamszakoszi Metrodórosztól számítja, s Creuzeren és követőiben jelöli meg újabbkori képviselőit. Ebben az allegorizálni igyekvő hajlamát láthatjuk, mely az elhomályosult, érthetlenné korszakosult mítoszokat is mindenáron magyarázni akarta. Ettől a korai, illuzórikus vágyától szerzőnk gyorsan eltávolodott, olyannyira, hogy pár év múlva már arról adhatott hírt egyik Herrmann Antalhoz írott levelében, hogy “Mitológiai tárgyban fokozott vigyázattal kell eljárni. A folklór e része különben is a legveszedelmesebb, s ... úgy vagyok ezzel a szép, de haszontalan tudománnyal, hogy gyanús előttem mindenki, aki istenekkel és ördögökkel cimborál.”²⁰

További pályájának ismeretében semmiképpen nem állíthatjuk, hogy véglegesen szakított volna ifjúkorának indíttatásaival. Az említett Mitológiai irányok és módszerek, valamint a Müller Miksa önvédelme (1900) című tanulmányaiban újon-újra számolt velük, noha kritikusan, csaknem elutasítóan. De főként azért nem mondhatjuk ezt, mert munkásságának érdemére szolgált, hogy megcáfolt módszereivel együtt sohasem dobta el, vagy dobta el egészen a segítségükkel érvényesített szemléletformákat. Úgy vélte, a romantika egyetemes kérdésfölvetéseknek és egyedül a végső célok fürkészésével elégtelű igényességének hálás lehet a részletek nagyobb egzaktóságára, ám bizonyításainak jóval szűkebb illetékességére büszkélkedő pozitívista tudomány is. S megtanulta, ahogy annak lélektani túlzásait, úgy ennek “egzakt” módszereit is szüntelen kritikával kell kezelnie. A magyar népmeséről szóló irodalom (1901) című áttekintésében egész pályaalakulásáról vallott, midőn a korban egyre-másra jelentkező elméleteket határaik felől jellemezte. A kizárólagosan a módszerekre esküdő elméletek veszélyére figyelmeztetve, a maga, több tudomány eljárását mérlegelő, eredményeit hasznosító “egyetemes filológiájának” érvényét hirdette velük szemben.

Erre a – Horváth Jánostól is Katona legfőbb örökségének tartott – “egyetemes filológiára” célzott a Völund kovács alcím is, és reményét adta, hogy a pályakezdő ifjú nagyobbra tartja tudományát a pusztá fakticizmusnál. Ez az egyetemes filológia Katona szándéka szerint felölelte az írásbeliség előtti korból átszármazó mítoszokat és meséknek, valamint az írásbeliség korában kijegecesedő – s tőle leginkább tanulmányozott – legendák, példázatok, víziók irodalmi jelentkezésének forráskutatását, tárgy történetét, antropológiai megokolását.

Mindhárom követelmény kielégítését a filológia feladatai közé sorolva, az általa művelt filológia messze túl is jutott a közönségesen neki tulajdonított illetőségen, s az általa "műveltség-történet"-nek elnevezett diszciplína egyetemesebb távlatú és tanulságú vidékeinek meghódítását szorgalmazta.

Hogy mennyire óvakodott a végletektől, s mennyire óhajtott kiegyensúlyozott, ám sohasem elszürkülő szemléletet Katona Lajos: azt a népmesékről írott több mint féltucatnyi tanulmány alapján jól lemérhetjük. S ha a Völund kováccsal kapcsolatosan a mitológiai iskola befolyásolásáról tettünk említést, mesevizsgálatairól szólva Theodor Benfey hatásáról kell megemlékeznünk.

A Grimmek a mesék vándorlását nem tagadták, de nem is állították, s ami fő: nem is próbálták igazolni kellően. Úgy vélték, a világ bármely pontján fölbukkanó mesék föltűnő egyezéséhez elegendő magyarázattal szolgálhat az antropológia vagy a lélektan. Benfey volt az első, aki a Pancsatantra német fordításának (1859) Bevezetésében a mesevándorlás tényét elfogadta. A göttingeni tudós nevéhez ennek az alapigazságnak a megszilárdítása fűződik, s egynémely mai bírálójához képest kevéssé korholnánk őt azért, mert a teljes euró-ázsiai mesekincset Indiára származtatta vissza. Ha elmarasztaljuk, sokkal egyértelműbben kellene állást foglalnunk pl. Bachofen, Frazer, Bahtyin övénél mesterkétebb teóriákról, melyek viszont a jelek szerint általános csodálatot élveznek.

"Nézetem szerint e kérdések fejtegetésében az ún. eredetek és végső indító okok kutatásától idegenkedve, csupán a megfejthető és kimagyarázható jelenségek boncolgatására kívánom a vizsgálatot korlátozni" – kommentálta mesevizsgálati elveit Katona. E szemlélet jegyében fogantak A népmesékről (1889), az Etnográfia, etnológia, folklór (1890), valamint ennek kidolgozott változata, A népköltés és néplélektan tárgykörében (1910), a magyar népmeséről szóló irodalom (1901), A mesevizsgálat legközelebbi feladatairól (1901) és a máig úttörő Magyar népmese-típusok (1903–1904) című tanulmányai. Kiválóan jellemezhetjük őket, melyet Pécsen olvasott fel 1889. január 13-án.

Grazból visszakerülve Pécsen kapott állást Katona, s az 1880-as évek végén pezsgő itthoni életbe csöppent bele. Általában, az 1870-es évek végétől a millenniumig terjedő időszak figyelemre méltó föllendülést hozott a magyar néprajztudományban. Gyulai Pál és Arany László vezetésével a Kisfaludy Társaság folytatta Magyar Népköltési Gyűjtemény sorozatát, Xantus János irányításával a Nemzeti Múzeumban néprajzi osztályt szerveztek, 1889-ben létrehívták a Magyar Néprajzi Társaságot, s ez csakhamar megindította tudományos orgánumát, az Ethnographiát. E társaság egyik alelnöke, lapjának 1892-től szerkesztője Katona lett. A tágabb értelemben vett néprajzkutatás műhelyévé vált az 1872-ben Szarvas Gábor, Simonyi Zsigmond, Volf György vezetésével elinduló Magyar Nyelvőr, s az 1877-től újult formában megjelenő, Heinrich Gusztáv és Szilády Áron szerkesztette Egyetemes Philológiai Közlöny is. A könyvkiadás e téren bekövetkező előrelépését Hunfalvy Pál, Mayr Aurél, Pulszky Ágost, Beöthy Leó és Lánosz Gyula művei jelezték.²¹

A népmesékről című, önállóan is megjelentetett füzetében Katona újra hitet tett filológusi ösztöne mellett, s Renan-nak a Schuchardtéhoz közeli mondását idézte: "Il n'y a pas de détail inutile en philologie!" Mégsem veszik el soha adattömegekben, legfőképpen nem dolgozatainak bevezetésében. Először rendszerint tüzetes fogalomtörténetet terjeszt olvasója elé, s amint nem oly régtől, a hermeneutikai módszer sürgetésére ma már szinte kötelezőnek látunk: a fogalmak pontosítását, arra Katona a maga természetesen, öt-hat nyelv szógyökeit játzi könnyedséggel vizsgáló stílusban saját szellemi hagyományaikon belül mutat idestova száz éve példát. A fogalomtörténet után legtöbbször műfaj-történetet nyújt, s mindkettőt olyan precizitással, ahogyan azt Max Müllertől megtanulta, aki a tudományos gondolkodást a "sűrű zszurnalisztikus köd" elleni hadjáratra szólította föl.

A népmesékről második részén a forrás- és tárgy történet uralkodik, midőn a szerző Ámor és Psyché történetének átváltozását kíséri nyomon. Mind ebből, mind pedig más tanulmányaiból kiviláglik, mennyire biztosan mozgott Katona a klasszika-filológiában, s mennyire nem volt ezáltal kiszolgáltatva – mint legtöbb magyar pályatársa – a “terepmunkák” eredményeinek, noha abból származó eredményeket ő is föl tudott mutatni. A gyűjtőmunkánál mindig is fontosabbnak tartotta az ún. szellemi néprajz művelését, melyben a kis tényeknek éppoly jelentőséget tulajdonított, mint a jelentősebbeknek, de sohasem bocsátkozott részletekbe vesző érvelésekbe. Barátja, Herrmann Antal 1887-ben egy másik gyűjtőtársával sátoros cigányok közé állt, hogy közvetlenül tanulmányozhassa e titokzatos népfaj etnikai sajátosságait, s eredményeikre Angliában is fölfigyeltek; ehhez képest Katonának e tanulmányában is említett barcsi cigánylátogatása pusztán epizód. Egy-egy jellegzetes történet irodalmi formát nyert változatának elemzésével sikerült egyedi eseteit általános tanulságok számára kiaknázni, s ez ismételt irodalomgondolkodásáról tesz tanúbizonyságot.

De idézzük most A népmesékről utolsó mondatát, mely a Grimmeek mitológiai, Benfey tárgy történeti, s Lang antropológiai szemléletének kritikája után következik:

“ A mesék eredetéről és elterjedéséről szóló nézetek e futólagos átpillantásából is láthattunk annyit, hogy e téren még sok a teendő, s hogy addig egészen megállapított véleményhez jutni egyáltalán nem lehet, amíg az egész világ összes népeinek enemű termékei jellemző példákban előttünk nem fekszenek, amikor is a lehető legteljesebb adattárból tiszta és áttekinthető képet alkothatunk magunknak az emberi szellem ezen naív nyilatkozatainak keletkezéséről, valamint a bennük megtestesült eszmékről és érzelmekről, nézetekről és reflexiókról, nemkülönben az utakról és módokról is, amelyeken a nép vagy egyes kiváltságos egyének képzeletének e kedves szülöttjei örökifjú vándoréletök kalandos pályáján keletről nyugatra s innen vissza kerültek, – rég elfeledett korokról egészen napjainkig s innen még késő unokáinkra is átszállanak.”

Jó példája lehet e mondat Katona stílusának, különösen mondatalkotó képességének. E záradék még egyszer végigkigyózza tanulmányának legfontosabb pontjait, s ezt a legkisebb bizonytalanság, tétovaság nélkül hajtja végre. Arra a vádra, hogy stílusa tömör ugyan, de kicsit nehézkes is, már Horváth János megfelelt: “Nem nehézkes, csak súlyos, mert gazdag tartalmú – írta. – De mindig világos és mindig tiszta szerkezetű, melyet fejtörés nélkül, élvezettel követhetni. Ha nem franciás könnyedségű is, viszont minden német betűragástól is igen távol van. Ami meglep benne, s ami már Katona gyors, de talpraesett élőbeszédében is meglepett, s most könyve olvasásakor is lépten-nyomon csodálatba ejt: mondatai szokatlan teherbírása.”²² “Szokatlan teherbírású” stílusából sokféle figyelő emberre ismerünk. S ez az utolsó mondat alkalmas is, hogy a folklorisztikai tanulmányaiban jelentkező, s később még karakterisztikusabbá váló világszemléletének egyes elemeit is latra vessük.

Kétségkívül századának evolucionizmusa nevében előbb “naív”-nak mondja a meséket, valamint a bennük megnyilvánuló “eszméket és érzelmeket, nézeteket és reflexiókat”, ám aztán – szinte a másik végletbe csapva – azzal egészíti ezt ki, hogy bizony e naív megnyilatkozások még sokáig, “késő unokáinkig” fenn fognak maradni. Kiváló kortársaihoz, Péterfy Jenőhöz, Palágyi Menyhérthez hasonlóan Katonát is az a fölismerés vezette, hogy miközben a világban elvitathatatlanul érvényesül valamilyen külső fejlődés, magában az emberben továbbra is ugyanazok a törvényszerűségek hatnak, mint évezredekkel ezelőtt. Ez az ellentmondás láthatólag nyugtalanította Katonát, még akkor is, ha “mind a pozitív tudás, mind az áhító sejtés irányában elfogulatlan kétkedéssel” viseltetett.²³ Életkörülményei, s az 1890-es évek elején megtorpanása a tudományos pályán még inkább fokozták ingerültségét. Pestre való feljövetele után a gimnáziumi robot éppúgy folytatódott, ezúttal a II. kerületi főgimnáziumban, s el-elakadó tudományos munkája közben volt alkalma tudományát kicsit kívülről is szemlélnie. Egyre jobban érezte, hogy legfontosabb létkérdéseit hagyja

megválaszolatlanul századának tudománya. Ez időben írta Herrmann Antalnak: "...a tudományos nihilizmus gyönyörű napjai nemsokára fel fognak virradni...Hidd el, most már magam is eljutottam, hogy nem adnám egész belátásomért annak a naív hitnek egy század részét, amellyel velemi tíz évvel ezelőtt a tudomány lejtőjére léptem. Lejtőjére, amelyen a nagysötétben emelkedésnek véli haladását a kezdő, míg a derengő világosság fel nem ocsúdtatja boldog csalódásából".²⁴

Örökségének második nagy tétele: az ünnepek kialakulásával foglalkozó tanulmányai; lapalapítási kísérlete és viszonya néhány magyar kortárshoz

Tudományaink népszerűsítésében a folyóiratoknak – nemcsak a szaklapoknak – Katona egészen rendkívüli jelentőséget tulajdonított. Az *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn*ról már Grazból jelezte Herrmann Antalnak, hogy "reméljük, ezzel hozzájárulhatunk a másoktól úgyis eléggé elmérgesített nemzetiségi surlódások elsimításához"²⁵, s szívesen vállalta a barátja alapította lap szerkesztését (1891–92). Legnagyobb lehetőséget egy az időben alapított folyóiratban, a *Westöstliche Rundschau*-ban látott, mert az "a hármasszövetség kötelékében élő népek szellemi munkásainak színejavát ... csoportosította maga köré"²⁶, s megjelenő számairól ismertetések is írt a Hazánkba. Annál kedvetlenebbül vette tudomásul a hazai tudományosságna millenniumi láztól fülledt légkörében szakfolyóirataink bezárkózását, színvonalcsökkenését. Mikor a Budapesti Szemle hosszasan elfektette egyik dolgozatát, keserűen fakadt ki Gyulai ellen, aki Beöthyvel együtt szemlátomást "pártonkívüli"-nek tekintette Heinrich Gusztávot, s "nagy és jeles társait" az Akadémián és a Kisfaludy Társaságban tanúsított magatartásukért róttá meg. Mikor meg Riedlhez fordult segítségért egyik cikkének elhelyezése ügyében, s pártfogója sem Gyulait, sem Heinrichet, sem Budenzet nem tudta meggyőzni annak közléséről, érzékenyen érintették Arany monográfusának szavai: "Sajnálom és bosszankodom, hogy igen szép cikkét nem tudom fedél alá helyezni, de ne felejtse, Abderában vagyunk".²⁷

A tudományban való csalódása és a tudományos életből való időleges kiszorulása miatt lett egyik alapító tagja az *Élet* című, kéthetenként megjelenő folyóiratnak Vikár Béla, Sármai József és Lenkei Henrich mellett. Ha Gyulait és Szemlét azért támadta, mert az "majdnem teljesen elvesztette az élő irodalommal és az uralkodó irányokkal való közvetlen kapcsolatát"²⁸, úgy most módjában állt az ellenkezőjét kipróbálni. S ki is próbálta, hiszen enélkül beszélhetnénk Katona Lajosról mint mű- és színikritikusról. Munkatársul megnyerte – többek között – Vajda Jánost, Palágyi Lajost, Bodnár Zsigmondot, Schmitt Jenőt, Lyka Károlyt, s a lap beköszöntőjében azt ígerte, hogy "Az *Élet* központul akar szolgálni mindama törekvéseknek, melyek a napi politika szűkebb látáskörén túl fekvő kérdések tárgyalásában is a szabad fejlődés és a nemzeti önállóság biztosítékainak gyarapítására irányulnak", valamint, hogy "A közlendő művek megválogatásában nem akarunk merev egyoldalúsággal és kizárólagosan éppen csak egy irányt dédelgetni, hanem szabad tért engedünk bármelyiknek, amely képviselője tehetségében és maradandó, hatásában máris bírja minden kétségen felül álló létjogát, vagy legalább elismerést követelő eredetiséggel és izmos erővel küzd a maga igazáért".²⁹

Szerkesztői beköszöntője előrevetítette a lap gyors sikerét és későbbi bukását egyaránt. A kezdeti, bátor vázlatokból ugyanis egységes, jellemzetes arculatot nem tudott kiformálni az *Élet*. Vezércikkei a kor lényeges problémáira szinte hiánytalanul kérdeznek rá, s a "pusztuló magyar középiskolákról", a nemzetiségi kérdéstről, a zsidók helyzetéről, a kultúrpolitika irányításáról vitát is kezdeményeztek, sőt, a szellemi szabadság védelmében odáig is elmerészkedtek, hogy egy pápai enciklikára válaszul fölszólították olvasóikat, "Alkossunk Rómától független, autokefál szabad magyar katolikus egyházat".³⁰

Katona nagy részt vállalt az *Élet* írásában. 1891-ben itt jelentette meg – mintegy kora tudományosságával szembeni főntartásként – Nietzsche-fordításait, tépett lelkiállapotáról

tanúskodó verseit. Sokat fáradozott azért, hogy a lap Magyarországra hívja, s – ami csődjének fő-fő forrása lett – vendégül lássa Ibsent. Az Élet kritikai rovata mellett átvette a Hazánk tárcarovatának szerkesztését is, noha ez az Élethez közel álló, hasonlóképpen a középosztályhoz szóló hetilap (Bernát István, Baross Károly, Jancsi Dezső, Korbuly József és Buday Barna szerkesztésében) társánál jóval bátortalanabb kritikai szellemet követett. Katona egyébként értékelt ezekben hazai színpadainkon bemutatott külföldi darabokat (Hugo, Wildenbruch, Sardou, Hennequin-Millaud, ifj. Dumas, West, Held, Zeller műveit) és hazai szerzők előadásait (Herczeg Ferenc, Várady Antal, Gerő Károly stb.). Itt is meglepően jól érvényesült hosszú mondatokat kigyóztató stílusával, egyenlőképpen osztva dicséretet és korholást enyhe méltánylás örve alatt. Herczegről például így írt: “... a színpadon tett első lépésével már meg tudott állani, s e jogon érdemet szerzett arra, hogy ingadozó lépését is illő figyelemben részesítsük”.³¹

Bármennyire otthon érezte is magát kezdetben e lapok – főként az Élet – körül, gyorsan ráeszmélt, hogy velük Gyulai Szemléjének szintjét bajosan tudná valaha is megütni. Ugyanúgy járt, mint a kiegyezést követő korszak lapalapítói és kritikai tehetségei Haraszi Gyulától Riedl Frigyesig, Bodnár Zsigmondtól Péterfy Jenőig, akik kezdeti szembenállásukat követően belátták a Budapesti Szemlének elsősorban tanulmányrovatában érvényesülő egységesebb irányultságát, igényesebb látásmódját, s szinte kivétel nélkül “visszacsatlakoztak” hozzá. Ha nem is annyira a Szemle, előbb az Ethnographia, majd az Egyetemes Philologiai Közlöny hasonló szerepet töltött be Katona Lajos életében.

És mégis: az Életnek, a Hazának, s mellettük a Pesti Naplónak és a Közteleknek a hasábjain jelentek meg azok a cikkei, melyek visszavezették a tudományhoz, s egyúttal előkelő helyet jelölnek ki számára hazai ünnepkutatóink, heortológusaink társaságában.

Egyik elméleti tervezetében, melyet még Schuchardt hosszas követelésére, könyvnyi méretű kidolgozás vázlatául készített el, a folklór három legfontosabb elemének a népköltést, a néphitét és a népszokást tüntette föl. Függelékeiben is aprólékos gonddal dolgozta ki a kutatási rendszert, melyet követnie kellett volna. A kutatás is, a könyv is elmaradt, de elkészült néhány darab abból a Folklór-kalendáriumból, mely az egyházi év ünnepeinek történetét volt hivatva megvilágítani. Ez szintén részletesebben kidolgozandó tervei között szerepelt, de így is, töredékességében, végső kidolgozatlanságában is sokat ígérő kezdemény lett.

Némi nosztalgia is közrejátszott abban, hogy – immár élete végéig – a középkori hit- és szokásvilág kérdései felé fordult. Az 1890-es évek közepén fölerősödött benne az érzés, hogy a tudományos gondolkodásmód nemcsak hogy feleletet nem képes adni a létkérdésekre, de meg is fosztja az életet addigi értékeitől. A következő sorok, melyek Katona egyik tárcájából valók, beszédesen tárják elénk a századforduló gondolkodóinak e lelki helyzetét:

“Dehát hová lett a világ jókedve, hová tűnt a vígság jótékony szelleme a földről, ha már a könnyűvérű lazzaronik honában is csak a keserves életgond nyomasztó terhe alatt görnyed a nagyok és a kicsinyek, bölcsek és együgyűek, tehetetlen hatalmasok és kimerült türelmű gyengék lelke!

Ki adja vissza e népet ismét önmagának, ki ád neki a szabadság fantomja mellé egy kis kenyeret, s ki vendégeli meg a hétköznapok sorvasztó munkája után egy-egy testet-lelket üdítő ünneppel, amelyen megint a derült ég napjával vetekedve ragyogjon az aranyos jókedv, – a Libertas rideg fenségű szobára pajzánul táncoló fényt lövelljen az egykor oly túlradó bőségű “fescennine licentia”?

Aligha korunk kicsinyes szatócs-politikája, mely ma világszerte csődöt készül mondani és kétségbeesetten kapkod, a száz év óta annyiszor meghosszabbított váltók küszöbön álló lejáráta előtt. A jótállók egymásra kidőlnek, a beléjük vetett bizalom mind jobban csökken, s ha majd fizetésre kerül a sor, apró mesterfogásokkal csereberélt értékeik legnagyobb részéről

ki fog sülni, hogy hamisak. Avagy megfogyatkozott hitéért mit adtatok a népnek cserébe? Tudást, felelitek nagy büszkén vissza. Mintha Bouvard és Pécuchet urakon kívül még hinne valaki a tudás boldogító erejében, s mintha őket is meg nem csalá előbb-utóbb a tudomány! Felszabadítottuk a szellemet a dogmák nyüge alól, így dicsekedtek nagyképű fennhéjázással. Hát büszkén hánytorgatott tudománytok nem vallja-e be legjelesb művelőinek szerénységében, hogy a veleje mindörökre csak azt, hogy: Ignoramus et ignorabimus.

Adjátok vissza a hitünket és hajdani jó lelkiismeretünket. Megéri e két nagy és erős oszlopa az emberi társadalomnak ezt a kis önmegtartóztatást, amivel néha napján térdet hajtunk az ismeretlen előtt. Megéri már csak azért is, mert ha térdeinkről felkelve, levertük róla a bűnbánat porát, melybe olykor a fejünket sem árt lehajtani, – e kis önmagunkba térés után annál emeltebb lélekkel élvezhatjuk a ránk lemosolygó ég derűjét, annál telibb tudóvel szívhatjuk az ilyenkor nekünk is nyíló, viruló, s nem csupán ebbe vagy abba az osztályba sorozandó virágok illatát. Ne szégyelljük nemünk boldogabb gyermekkorának azt az örökségét, amelyet még akkora erőlködéssel sem téphet ki a hiányos belátás szívünkéből. Becsüljük az ősinktől ránk hagyott hitet és hagyományt, ha részben változott szellemet lehell is belé korunkéval osztályos világnézetünk. Kegyelettel ápoljuk külsőségeit is a tiszteletre méltó ősi hitnek, amely a mélyén ugyanazt a fönséges örökre kifürkészhetetlen titkot rejti, bármily gyermekies együgyűséggel szólnak is tanai.

Azzal, hogy itt-ott fellebbenti kutatásunk a saisi fátyol egy-egy csücskét, nem értünk el még annyit, amennyivel a földi nyomorúságnak csak egy szemernyi részét is elég erősek lennének gyógyítani. Holott a naív hit egyetlen balsamcseppje enyhét ad azon sebekre is, amelyekkel szemközt tehetetlen, sőt, evesítő méreg a töredékes tudás. Pedig minden tudás csak ilyen és az is marad örökké. Ha évezredek tapasztalata a történelem tanulságaiban arra tanít meg bennünket, hogy az emberiség nem lehet meg álmok, illúziók, szép és üdvös hazugságok nélkül: minek fosztanók meg magukat és sorsosainkat ez ábrándképek vigaszától, ha értük cserébe csak lesújtó igazságokat tudunk adni, amelyek szétszórt, soha egy harmonikus egészbe nem foglalható töredékei csak úgy aránylanak az örök Igazsághoz, az egy és oszthatatlanhoz, mint az alfabet szertehányt betűi a remek költemény művészi egészéhez.

A nagyzás hóbortjának művei helyett olvassuk, legalább néha napján az igazi nagyok alkotásait: azokét, akik kicsinyek is tudtak lenni és le tudtak szállni a legkisebbek apró örömeihez és nagy szenvedéseikhez is.”³²

Ez a kis írás némely részletében valóságos vádirat. A tudományok bábeltornya ellen készült vádirat, melyben megkapja a magáét a kor “kicsinyes szatócs-politikája” is, melyet a nagy francia forradalom rövid lejárátú eszméi következményének tekint Katona. Persze, az “álmok, illúziók és szép üdvös hazugságok” ismételt visszakívánásával sokat vesztenek kifakadásai. Gondolkodásának már érintett ellentmondása gyűrűzik itt elő újra, mely az evolúciót hirdető tudományosság és az ember metafizikai érzéke között feszül. Végsősoron a deizmust világtörvényként fogadó, ám végleges megnyugvást abban aligha találó szemlélet vergődései ezek, s Katona nosztalgiával siet semlegesítésükre. A keresztény ünnepek kialakulásának történetét finoman árnyalja ez a nosztalgia.

Az egyházi év egyes szakaszai közül elsősorban a karácsonyi ünnepkört magyarázza behatóan. Kialakulásában azt elemezte, hogy hogyan szívárogtak be a katolicizmusba és honosodtak meg benne elképesztő gyorsasággal pogány szokás-elemek. “A Miklós és Vízkereszt napja közé eső egy hónap ugyanis a rómaiaknál is szent idejük volt, s ennek a Saturnáliákban ünnepelt középpontja köré számos olyan szokás sorakozott, aminő később keresztény köntös alá bújva, biztosított magának további életet” – írta a Mikulás, Krampusz és Cie (1893) című dolgozatában. A Krampusznak Mikuláshoz való párosításában azt fejtegette, hogyan alakult ki ez egy régi, Miklós püspököt megelevenítő legenda képi ábrázolásának félremagyarázásából, s midőn kialakult, hogyan élt testvérként egymás mellett a két idegen elem. Az i. sz. IV. század

végétől elterjedt karácsonyünneplésről is elfogulatlanul mutatta ki, hogy egyházi bevezetése hosszas ingadozást jelzett, minthogy a Szentírásban foglalt eredeti keresztény tanítás nem Jézus születésnapját állítja előtérbe – ez a nyilvánvaló mitologizálás felé csábít –, hanem megváltói működésének kezdőpontját jelöli meg. A hosszas ingadozásban, habozásban azonban nem a keresztény szemlélet kerekedett felül, hanem az “a pogány és keresztényi elemek összekeveredésének ... kedvezett”. A római Saturnáliákat semlegesíteni akaró karácsony elterjedésében Katona helyesen mutatott rá arra, hogy a győzni vágyából legyőzött lett, minthogy a karácsony, eredetében is, tisztán azon engedmények egyikének mutatkozik, melyet az új vallás a régivel szemben fokozatosan lett” (A karácsonyünnep történetéhez, 1893.). Ugyanezt észlelte a farsangünneplésben is, mely némileg módosult formában igyekezte megőrizni a Saturnáliák tivornyáit, bacchanáliáit, hosszú böjtöt illesztve utánuk.

A Folklór-kalendárium – mint megannyi más terve – befejezetlen maradt. Befejezetlenségében is megőrzött azonban számunkra mintegy tucatnyi tanulmányt, melyek történelmi értékével valóságértékük is vetekszik. A millenáris előkészületek közben terjedtek illúziókat oszlató megállapításai – a hatásra nézve jellemző adalék, hogy egykori iskolatársai ezidőben “a fennálló renddel erősen küzdő, azt szenvedélyesen támadó és felforgatni célzó író” láttak benne.³³ Épp annak a Katonának a tollából, aki titkon illúziókra vágyakozott, mihelyt azonban szokott tárgyyszerűségével fogott hozzá az igazság kiderítéséhez, tudományos lelkiismeretessége megóvta a túlzások veszélyétől. Csak stílusában maradt vissza olykor-olykor csöppnyi nosztalgia, nem okfejtéseiben. Ha legkiválóbb pályatársa, Péterfy Jenő az esszéírónak kétségkívül karakterisztikusabb, markánsabb föllépésével igyekezett leálcázni e korszak ábrándjait, Katona a filológus tanulmányíró higgadtabb, de higgadtságában nem erőtlenebb szavával szólott. Ha valamiért becsülte korát, Péterfy leginkább azért becsülte, mert az “bátran néz az igazság szemébe”, “iparkodik tárgyilagos lenni” és a valóság érdekli. Érzelve az ebből fakadó “pesszimizmust” a magára maradt ember számára, Katona a munkára mint megváltó hatalomra hivatkozott az Élet Brandest-idéző programcikkében.³⁴

Ha számos kérdésben tovább oszthatta is volna Péterfynek állásfoglalásait, művének összjellegetében kétségtelenül nem követte. Némi iróniával jegyezte meg például, hogy “volucionista létemre a vallások fejlődésképeségében is kell hinnem”, majd rögtön hozzátette: “... csak egyben nem hiszek, még a fejlődésben való hitem mellett sem: és ez az ember akkora mértékű evolúciója, amely a lét alapmisztériumaira több világosságot tudna deríteni, mint amennyiben az örök rejtélyek ma előttünk állanak”(Holtak tisztelete, 1894.). Az evolúció cáfolatára másutt az emberi szellem “konzerváló hajlamát” emelte ki hasonló erősségű törvényként (Orbán napja, 1895.).

A Folklór-kalendárium tovább erősítette Katona munkásságának kultúrmorfológiai, művelődéstörténeti jellegét. Folklorisztikai tanulmányaihoz hasonlóan ezek az írások is komoly valláskritikai megjegyzéseket tartalmaznak, s így az európai kultúra megértésének vezérfonalát tartják kezükben. “A katolikus vallás bámulatos beolvasztó és egységesítő erejéről” beszélve Katona nem rejti véka alá, milyen sorsdöntő jelentőséget tulajdonít a Nagy Konstantin-i fordulatnak civilizációnk fejlődésében. Itt azonban a magunk részéről is nagyon kritikusnak kell lennünk. Szerzőnk például érzi ugyan ennek a IV. században végbement átalakulásnak korszakos hatását, a megelőző korszakot viszont mégsem teszi komoly vizsgálat tárgyává. Tud ugyan Origenész és Augustinus allegorizáló, illetve szinkretista törekvéseiről, s általában, a bibliai hermeneutikát tévútra kalandoztató “alexandriai műveltség romantikájá”-ról, – a gnoszticizmus problémakörének érintése nélkül. Az Ó- és Újszövetség bizonyos kérdéseinek értelmezésében pedig hasonló csalósvényeken jár, mint az etnológiára is hatást gyakorló racionalista teológia. Hasonló szemlélet jellemzi, mint a pályáját vele egyidőben kezdő J. G. Frazer jellemezte Folk-Lore in the Old Testament (1918) című munkájában,

melyben magától értetődőnek vette a Genézis költöttségét, az áldozatok és kultuszok más népektől való leszármaztatását, és sok egyéb, a valósággal alig szembesített hipotézist.

Nem szabad túlzásba esnünk, ha Katona ünnepkutatásait a század második felében európai tudományosságához mérjük. Az előbb említett racionális teológiától érintetlen egyházakban igen jelentős eredmények születtek az ünnepek kialakulásának tisztázásában. Elegendő itt csupán A. Vinet utáni svájci protestáns gondolkodás néhány alakjára (L. V. Mellett-re, G. Godet-ra) hivatkoznunk.

A Folklor-kalendárium értéke annál jobban megmutatkozik viszont, ha az azóta eltelt évtizedek hasonló természetű hazai kutatásaihoz vetjük.

A két világháború között német kifejezés magyarításaként elnevezett vallási néprajznak támadtak hazánkban Katonát követően is érdemes művelői. A magyar terminus technikus elterjesztésében, egyáltalán, e kutatási terület jogainak elismertetésében például Schwartz Elemérnek jutott nem lebecsülendő szerep, e szélesre nyitott terepen Bálint Sándor végzett ma már klasszikusnak mondható eredményekhez vezető kutatásokat, az ünnepek és a liturgiátörténet kapcsolódását Radó Polikárp mutatta be Európa-szerte elismerést szerző tekintéllyel. Elmondhatjuk, hogy nélkülük a folklor- és egyháztörténeten kívül szegényebb lenne az irodalmi gondolkodás, az irodalomtörténet is.³⁵

Mindazonáltal a történelmi tisztázásnak megfontolt indítékát, mely Katona esetében mintegy szülője volt ilyen tárgyú dolgozatainak, náluk alig, mondhatni, egyáltalán nem találjuk. Schwartz úgy látta, az említett pogány és keresztény elemeket egymásba játszó szinkretizmus legfőbb dicsősége az anyaszentegyháznak, Radó gondolkodását sokszor emésztette föl a dogmák és liturgia elragadtatott csodálata, s a legtárgyszerűbben érvelő Bálint Sándor is – elvrendszer kimunkálása híján – meghatározhatatlan, félig népies, félig egyházas ideológiát követett. Hogy a szinkretista irányok milyen károsodásokkal jártak gondolkodásában, művészetében, s a hétköznapi életben egyaránt, arra szerzőink gondja bizony igen csekély. Katonának ezzel a tendenciával folytatott – noha csupán bizonyos fokig eljutó, eltérő – viaskodása képezte kalendáriumának eszmei alapjait. Kevesebbet tárt föl az ünnepek hazai hagyományaiból, mint Bálint, liturgiátörténetéből, mint Radó, jellemzései mégis magvasabbak, mélyebbek, távlatosabbak. Mozgatójaként “jelenlegi való elégtelenségről” és az igazság kereséséről mint “legmagasabb kultusz”-ról beszélt egyik legkiválóbb tanulmányában, Az összehasonlító irodalomtörténet föladataiban (1900). Talán ezeknek az indítékoknak köszönhető, hogy követőivel szemben volt mersze megkérdezni kalendáriumának írása közben: “De vajon nem rengeteg-e a különbség a názareti Jézus eredeti tanítása és még a mai napság is e tan cégére alatt folyó gazdálkodás között?” (Buddhista káté, 1893.)³⁶

A harmadik tétel: irodalomtörténeti és esztétikai öröksége

Nem volt magyar irodalomtörténész, aki ilyen sokáig készülődött volna és ennyire fölverte az érkezőt volna el szakterületére. Mitológia-, vallás-, nyelv-, folklor- és művelődéstörténeti ismereteivel szinte már eddig is jelen volt az irodalomtörténet-írásban, annak is egyik legnehezebben művelhető területén, a középkori filológiában. Annak is nemcsak sokat tanulmányozott 13. századi kutatásaiban, hanem a jóval sűrűbb homály fedte 14-15. századiakban is. Két miniatűr tanulmányremeke, a Buddha a keresztény szentek sorában (1893), valamint A kedd asszonya (1905) kiválóan bizonyítja ezt. Az elsőben a Lalitavisztára Buddha-legendájának metamorfózisait a korakeresztény századoktól a Kazinczy-kódexünkig (1526) kíséri nyomon, bemutatva, hogyan vezetett az előbbieken jellemzett szinkretizmus ahhoz a meglepő tényhez, hogy Buddhából voltaképpen keresztény szentet faragtak. A másodikban szűz Mária édesanyjának, Annának egyre nagyobb teret hódított kultuszában mutatott rá az európai kereszténység elmitologizálására.

Folklorisztikai és heortológiai tanulmányai jóelőre kiszabták irodalomtörténeti érdeklődésének körét. Katona mintegy előkészített terepre ért. Volf György Nyelvemléktárkiadását átvéve kézenfekvőnek mutatkozott, hogy kódexeinek addig még kie nem derített európai forrásait föltérképezze, “egyetemes filológiájának” első követelményét, a forráskutatást így elégítette ki. Bizonyította, hogy a Festetich-kódexben szereplő bűnbánati zsoltárokat Petrarcatól fordították. Kimutatta, hogy a Példák-könyve-beli “Elmegyek meghalni...” kezdetű gyönyörű haláltánc-ének nem eredeti szövegezés, hanem fordítás. Mindennél többet mond, hogy ez utóbbival kapcsolatban megjelölt forrásait (Két középkori latin versezet régi magyar fordítása, 1900). Katona tanulmányát követően hatvan évvel kezdte csak újabb adatokkal kiegészíteni Bognár András és Levárdy Ferenc, valamint Szabó Flóris.³⁷ Forráskutatásai közbeni kitérésként adódott számára alkalom, hogy ferences legendák alapján e műfaj tipológiáját föllássa. Jól érzett rá a franciskánus kultúra jelentőségére, hiszen szó- és írásbeliség, népi és egyházi hagyomány kapcsolatát vélte benne megragadhatni. Mivel több tanulmányában meglepő jártasságot árult el a korábbi, Vitae Patrumban, Vita Benedictiben stb., megőrzött legendák ismeretében, e tipológia elmaradását “az assisi rendalapító és alkotásának kezdetei felé irányuló nagy nemzetközi tudományos mozgalom korában”³⁸ különösképpen fájjaljuk, noha olyan alapvető tanulmányokat hagyott hátra, mint a Temesvári Pelbárt példái (1902), a Virginia-kódex Ferenc-legendái (1903), az Ehrenfeld- és Domonkos-kódex forrásai (1903) és a Teleki-kódex legendái (1904).

Jól kamatozott “egyetemes filológiája” tárgy történeti érdeklődésében is. A legendákon kívül írt még középkori példázatok ismertetőjegyeiről (A Gesta Romanorum, 1900., Régi gyöngyök új foglalatban, 1900.), valamint máig párját ritkító tanulmányt a visiókról is (Túlvilági látomások kódexeinkben, én.). Motívumok, toposzok vándorlását hordta a fejében, s hogy mivé egészülhettek volna ki tervei, torzói, meglévő, de össze nem fűzött értekezései, ha 1910-ben, mindössze negyvennyolc évesen el nem ragadja a halál – találgathatjuk, sohasem tudjuk már meg.

“Das Faktische ist schon Theorie” – mondotta bölcsen Goethe. Ez az igazság jut eszünkbe, ha Katona Lajos tanulmányait olvassuk. Nagyobb részüket kétségkívül adatok, azonosítások, filológiai aprómunkák uralják, fölsorakoztatásukban, irányultságukban és tétellé alakulásukban azonban nem betűragasztást érünk tetten, hanem a fegyelmezett gondolkodás megannyi jegyére ismerünk. Okfejtése percig sem lesz érdektelen, stílusa ezért nem szürkül el. Egyszerű ténymegállapításaiban egyetemességek keresése rejlik.

Kritikusi, irodalomtörténeti tevékenységén végigtekintve joggal várhatja el az olvasó, hogy Katona Lajos esztétikai nézeteiről is értesüljön. Aki az összehasonlító irodalomtörténet több szakaszában is avatott volt, s aki magát az irodalmat ennyiféle szempont alapján közelítette meg, – egyetemes filológiájának jegyében minden bizonnyal az esztétika követelményeivel szemben sem volt érzéketlen. fordíthatnánk erre is az igazságot: tényei már elméletről vallanak. Mindazonáltal e ma talán különös hiánynak több oka is volt.

Oka volt e hiánynak kétségkívül az, amit Komjáthy Jenő rótt föl 1887-es Kritikai szempontjaiban, hogy “az esztétika nemcsak a magyar közönség, hanem valójában a magyar irodalomnak is még kaviár”³⁹ De jelezte e hiányt az általános idegenkedést is, mely a tudománytörténet e szakaszában – a pozitívizmus és a szellemtörténet találkozásakor – megnyilvánult. A tradicionális műfaji osztályozások kiüresedésének következtében egyfelől a kanti esztétika interpretációs változatai, másfelől a biológiai, fiziológiai, pszichológiai magyarázatok tömérdek válfaja özönlött be ekkor az irodalmi gondolkodás csarnokába. A normativitás és a relativizmus pólusai között mozogva nehezen szívárogtak föl, tisztultak ki benne akár megközelítőleg is megnyugtató magyarázati elvek.

Futó pillantást vetve Katonának azokra a pályatársaira, akik a századforduló magyar gondolkodás-történetében nála erőteljesebben képviselték az esztétikai megítélés

követelményét, tapasztalhatjuk, hogy ez az idegenkedés, vagy legalábbis tétovaság tőlük sem állt távol. Négyesy Lászlóról emlékezve a következő időszak reprezentatív irodalomtörténésze nyilatkozott úgy, hogy “ő (mármint Négyesy), aki szaktudományunk esztétikai természetű feladataira legjobban felkészült, ő az esztétikai szempont önmagáért való érvényesítésétől”. Némethy Géza klasszika-filológusokat tolmácsoló véleménye szerint “nem elég vizsgálni és ítélni az úgynevezett tiszta esztétika szempontjából, mely ha az irodalomtörténet mély ismerete nem támogatja, leggyakrabban félszeg, sőt egészen szubjektív természetű előfeltételekből való kétes értékű dedukciókra vezet”. A filozófus (Halasy-) Nagy József ennél is tovább ment: “A művek esztétikai értékelése oly szubjektív értékelés – írta Fortunat Strowski Pascal-könyvéről –, hogy ez bátran szűk térre volna szorítható és helyébe az író küszködő, fejlődő lelkének rajzára vagyunk kíváncsiak. Ha ez a kulcs, mint a gravitatio elve, a kezemben van, a többit magam is el tudom végezni, sőt, a további munkában így gyönyörűségem telik, mert nem kapok kész értékeléseket, tehát kénytelen leszek önmunkámmal hozzájuk jutni”. De még Alexander Bernát is “egynek érezte magát” Lukács Györggyel (!) “abban, amit az esztétizmus ellen mond”.⁴⁰

Ha célja lett volna Katona Lajosnak, hogy esztétikai természetű fejtegetésekbe bocsátkozzék, akkor sem vádolhatnánk tehát végzetes mulasztással. Moliére-ről és Petrarcaról készült monográfia-csíráiban azért ő sem zárta ki a széptudományokat. Nehéz is elejteni mércéjüket annak, aki irodalomról beszél, s Katona is birtokában volt, csakhogy közvetetten, visszafogottan használta föl.

Nagy néha, igaz, egész közvetlenül. Mi sem jelzi például a nép-nemzeti iránytól való viszolygását jobban, mint Koltai Virgil Petőfi-könyvéről ejtett szavai: “Félre már végre azzal az émelygő öntömjénezéssel, amely nagyjaink és legnagyobbjaink alakját csak azért igyekszik mentül sűrűbb füstfellegeibe burkolni, hogy a komoly elemzésnél sokkal kényelmesebb ámulatba és öntudatlan frázis-mámorba temesse a saját élhetetlenségét”.⁴¹

Becsesebb adat esztétikai fogékonyságára nézve a Régi gyöngyök új foglalatban egyik részlete. Katona nemcsak abban mester, hogy Anatole France egyik elbeszéléstémáját a Vitae Patruból a Legenda aureán át végigköveti, hanem abban is, hogy kideríti, milyen szerencsétlen kézzel változtatta meg a francia író történetének helyszínét és időpontját. De még tovább megy. Rámutat – s ez az esztétikailag döntő mozzanat –, hogy az “olyan csillogó, színes próza, mint amilyen Anatole France földolgozása”, teljesen nélkülözi “az eredeti szerkezet jótékony melegét és naív bensőségességét”. A századfordulón nálunk is oly népszerű író stílusimitációt valóban lehetetlen találóbban jellemezni.

Hazai és külföldi pályatársain kívül eredményeinek igazán tanítványai örülhettek. Sokan gyülekeztek közülötte, midőn magántanárként előadásokat kezdett tartani az egyetemen (1900-tól) szemináriumi óráin bontakoztatta ki roppant tudását, műveltségét, emlékezetes emberlényét. Király György az ő emlékének ajánlotta A magyar ősköltészet (1921) című könyvét, Horváth János A magyar irodalmi műveltség kezdeteiben (1932) kamatoztatta tőle szerzett ismereteit.

A halála utáni immár több, mint nyolc évtizedben kevés írás foglalkozott azonban részletesen szellemi örökségével. Zömük így is nekrológ, s a Császár Elemér által kiadott két kötetes tanulmánykötet (1912) recenziója. Az utóbbi néhány évtizedben Ortutay Gyula, Németh G. Béla és Zsigmond Gábor tanulmányai mintha az érdeklődés megéledéséről vallanának.

Egy kritikátörténeti korszak összefüggésében neki juttatott helyel mi sem törekedhattünk minden ízében tartalmas jellemzésre, csupán arra, hogy Katona Lajos egyedülálló jelentőségű munkásságának minden egyes tételére figyelmet ébresszünk. Művei mögött egyéniséggel is találkozhattunk, olyannal, akit Laczkó Gyula Nyugatbeli nekrológiájában így idézett vissza:

“Tömött, fekete bajusza alól megfontolva, lassan, kissé ropogtatva ejtette a szavakat. A katedra mögül alig magaslott ki alacsony derekán nagy méretű, nyugodt koponyája, amit

mintha sziklából vágtak volna ki. Széles, ránctalan homloka kupolaszerűen domborodott fölfelé. Apró, világos, enyhe tűzű, komoly szemei elvonatkoztatva csillogtak mindig fényes pápaszeme mögött. Hajviseletében is ugyanaz a nyugodt tisztaság, szerénység, rend és komolyság nyilatkozott, ami egész személyéből áradt. Az asztalon nyugvó kezének hosszú, sápadt ujjait összefonta.

Folyékonyan beszélt, szónoki cifrák nélkül. Megelégedett az egyszerű, közérthető, talán kissé színtelen előadásával annak a sokféle és nehéz tudnivalónak, amit egy-egy órát egészen kitöltő, kerek egészé tudott csoportosítani.

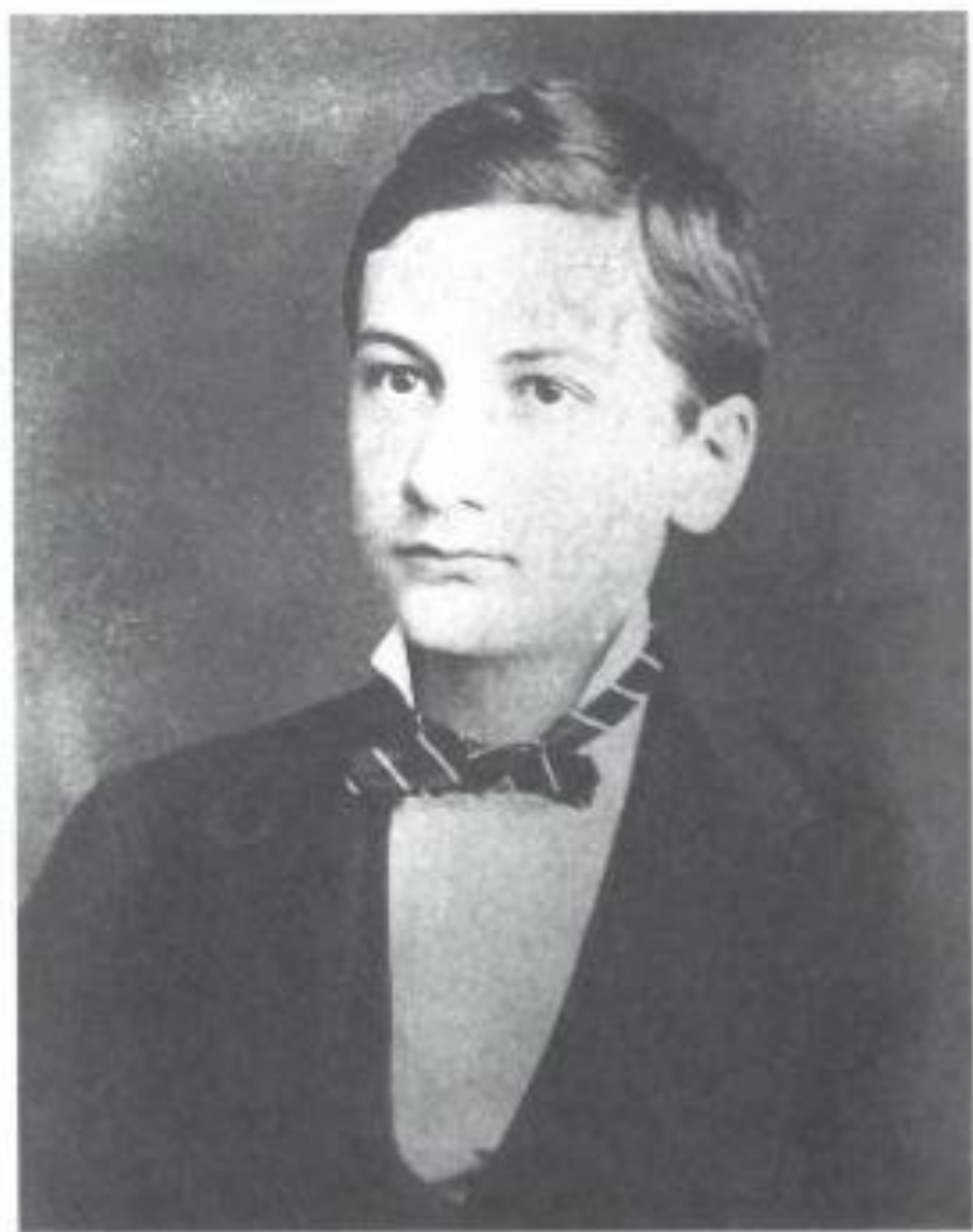
Ez a megjelenés, és e az előadási mód inkább csodálkozást és tiszteletet keltett hallgatóiban, mint rajongó szeretetet. Egyetemi törtétk tolakodása és lármás tömjenezése nem zavarta, tőle csak tudományt vártak, s rendes hallgatói a komolyak közül kerültek ki.

Bejött a terembe, leült, beszélt. Hihetetlen mennyiségű adatba vitt rendet, tett felfedezéseket feltűnés nélkül, bizonyos udvarias szerénységgel, mintha azt mondta volna: »Bocsássák meg, hogy ilyen sokat tudok«. S ha előadott, semmivel sem törődött. Egy kis moccanás, egy hangosabb szó nem zavarta meg, sőt, észre sem vette. Fel-felvetette világosan csillogó szemét és körülnézett, de hideg nyugodtsággal. S ettől a hideg tekintettől a betolakodott idegen, aki nem tudta, milyen órán van, s hangosabban viselkedett, elszégyellte magát és elhallgatott.”⁴²

JEGYZETEK

1. Katona Lajos műveire a könnyebb áttekinthetőség kedvéért – cím és keletkezési év feltüntetésével – a főszövegben hivatkozom, de csak az esetben, ha ezek Irodalmi tanulmányainak Császár Elemér szerkesztette köteteiben megjelentek (I-II., 1912.).
2. Werner Mahrholz: *Literargeschichte und Literaturwissenschaft*. Leipzig, 1932. 23. l.
3. Horváth János: Katona Lajos, MNy, 1910. 327 l.
4. Katona ifjúkori éveiről kevés adat áll rendelkezésünkre. Vö.: Piarista névkönyvek, 1872-1878. Pest Megyei Levéltár, Vác, és Császár Elemér: Katona Lajos élete az említett kötetben, 1., 8-11.
5. *Im.*, 18.
6. Németh G. Béla: Katona Lajos. In.: *A magyar irodalom története, V. (1849-től 1905-ig)*. Szerk. Sótér István, 1965. 1015.
7. “Non céntentus necessariis scientiis, preeparat se ad rigorosum subeundu, quod necessarium est ad doctoratum philosophiae acquirendum.” In.: *Informatio de Progressu Alumnorum Seminarii Episcopalis Vaciensis in Moribus et Studiis. Quimestri altero anni scholastici, 1883/84*. Vác, Püspöki Levéltár. A Katonára vonatkozó anyag átnézéséért dr. Varga Lajosnak tartozom köszönettel.
8. Császár, *im.*, 23. l.
9. K. L.: Hugo Schuchardt an Adolf Mussafia. *A Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának Értesítője. Az Ethnographia melléklete*. 1905. 243. l.
10. Graz, 1885. III. 2. Id. Császár, *im.*, 25. l.
11. Egy nyelvtudósnek élete munkája. MNyr., 1917. 226.
12. Vö. Schuchardt visszatekintését és emlékezését Katonáról: MNyr., 1912. 3. l.
13. Hugo Schuchardt. MNyr., 1922. 3. l.
14. “... a nyelvi jelenségek ... nem lesznek tetszőlegesen bárminő lélektani felfogás keretébe illeszthetők, hanem csakis olyan pszichológiai előfeltevésekkel egyeztethetők össze, amelyek a nyelvtörténeti tények oksági kapcsolatába tisztább világosságot vetnek, s e kapcsolat teljesebb felderítését segítik elő.” K. L.: *Nyelvtörténet és nyelvpszichológia*. NyTK., 1902. 479. l. 15. Herrmann Antalhoz, Graz, 1887. IV. 5. Katona Lajos Herrmann Antalhoz írott leveleinek átnézéséért dr. Kulcsár Péternének tartozom köszönettel, aki a kéziratot anyagot rendelkezésemre bocsátotta.

16. Herrmann Antalhoz, Graz, 1887. IV. 9.
17. V. J. Propp: A mese morfológiája, 1976.
18. E. Renan: L'Histoire de l'origine du christianisme, I. Jésus. Préface.
19. K. L.: Völund kovács ... Esztergom, 1884. 94. és 100.
20. Herrmann Antalhoz, Graz, 1887. IV. 19.
21. A korszak néprajztudományáról bővebben lásd: Zsigmond Gábor: Katona Lajos és az "Élet" köre. Valóság, 1976/9. 74-92.
22. Galgóczy György (=Horváth János): Katona Lajos irodalmi tanulmányai. It., 1914. 115. l.
23. K. L.: Marr Károly: "A flagellánsok". Élet, 1892. I. 165. l.
24. Herrmann Antalhoz, 1889. II. 7.
25. Herrmann Antalhoz, 1887. I. 13.
26. K. L.: Egy új folyóirat. Hazánk, 1884. I. 7. 12. l.
27. Herrmann Antalhoz, 1888. VII. 11., Ugyanahhoz, 1888. II. 25.; Riedl levele Katonához, 1886. X. 29. MTA K., Ms. 5067/163.
28. K. L.: A Revue des deux Mondes. Hazánk, 1894. II. 4. 18. l.
29. K. L.: beköszöntője: Élet, 1891. I. 4. l.
30. Élet, 1893. 579. l.
31. K. L.: A három testőr. Hazánk, 1894. III. 3. 4. l.
32. K. L.: Por és hamu. Hazánk, 1894. II. 7. 2-3. l.
33. Vö.: Galcsek György: Emlékbeszéde. Vác, 1910. 36-37. l.
34. Péterfy Jenő: Összegyűjtött művei. III. kötet, 1904. 238-239. és K. L. Élet, 1891. im.
35. Vö.: Schwartz Elemér: A vallási néprajz. Ethn. 1928. 165-168. és vö.: A néprajz új útjai – a katolikus néprajz. Kath. Sze. 1934. 48. kötet, 408-416., Bálint Sándor: Népünk ünnepei. Az egyház és néprajza. 1938. Sacra Hungaria. 1943., Karácsony, húsvét, pünkösöd. 1976., Ünnepi Kalendárium. I-II., 1977., Radó Polikárp: Az egyházi év. 1957., Enchiridion Liturgicum. I-II., 1966.
36. K. L.: Buddhista káté. Élet, 1893. 607. l.
37. A Példák Könyve. Codices Hungarici, IV. 1960. 256-271. és Szabó Flóris: Források kódexeink halál-szövegeihez. ItK. 1964/5-6.
38. K. L.: Dr. Nagy Béni: A ferences szellem és hatása hazánkban. EPhK. 1902. 937. l.
39. Komjáthy Jenő: Kritikai szempontok. Új Nemzedék, 1887.
40. Horváth János: Négyesy László. In.: Négyesy-émlékkönyv, 1932. 6. l. Némethy Géza: Az Aeneis mint nemzeti eposz. 1887. 2. l. Nagy József: Két új könyv Pascalról. Bp. Sze. 1910. 142. kötet, 456. l. Alexander Bernát levele Lukács Györgyhez. 1910. VII. 29. In.: L. Gy. levelezése, 1902-1917. 1981. 239. l.
41. K. L.: Koltai Virgil: Petőfi Sándor. Élet, 1893. 473. l.
42. Laczkó Géza: Katona Lajos, Nyugat. 1910. II. 1152. l.

Katona Lajos fiatalkori arcképe

I. ÖNÁLLÓ MŰVEK ÉS KIADÁSOK

A) ÉLETÉBEN

Völund kovács és rokonai az árja regevilágban. Esztergom, Laiszky János sajtóján, 1884. 157 p.

A népmesékről. Pécs, Lyceum-nyomda, 1889. 50 p. (Előbb a «Pécs» c. lap tárcáiban, 1889. 13–16. p., s folytatólag a melléklap 1. és 2. számában.)

Molière otthon és a társaságban. Pécs, Lyceum-nyomda, 1889. 26. p. (Előbb a Pécsi Áll. Főreálisk. 1888/89. évi Értesítőjében.)

Gesta Romanorum. Ford. Haller János. Kolozsvár, 1695. Kiadta Katona Lajos. (Régi Magyar Könyvtár. Szerk. Heinrich Gusztáv. 18. köt.) Budapest, Franklin-Társulat, 1900. 1–96. p. bevezetés, 97–489. p. szövegkiadás összehasonlító jegyzetekkel, 490–513. p. jegyzetek.

Temesvári Pelbárt példái. Székfoglaló értekezés. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből, XVIII. köt. 2. sz., Bp., 1902, MTA, 89. p., Kivonata: Akad. Értesítő. 1902. 409–418. p., Az értekezés függeléke, rövid bevezetés kíséretében, latin nyelven megjelent önállóan is: Specimina et Elenchus exemplorum, quae in Pomerio Sermonum Fr. Pelbarti de Temesvár occurrunt. Budapest, 1903. 53 p.

Alexandriai Szent Katalin legendája középkori irodalmunkban. Bp., 1903, MTA, 96. p. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből, XVIII. köt. 5. sz.), Kivonata: Akad. Értesítő 1903. 58–74. p.

Szemelvény a Gesta Romanorumból. Haller János fordítása szerint bevezetéssel és jegyzetekkel. Budapest, 1903, Lampel. 86 p., (Magyar Könyvtár, 318-319. sz.)

A Teleki-codex legendái. Bp., 1904, MTA, 80 p. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből, XVIII. köt. 10. sz.), Kivonata: Akad. Értesítő, 1904. 97-105. p.

Tres variae narrationes de nativitate S. Francisci Ass. Sodalibus Societatis Franciscanae Assisii a. 1904. congregatis s. d. L. K. Budapestini. 16 p., + 1 kép. (Csak 100 példányban a nevezett társaság évi közgyűlésére alkalmi üdvözlötül.)

Barlám és Jozafát legendája és a Bod-codex egy példája. Bp., 1905, Lampel, 48 p. (Magyar Könyvtár, 436. sz.)

Petrarca. Bp., 1907, Franklin-Társulat, 163 p. (Költők és Írók. Élet- és jellemrajzok az irodalom köréből. A Kisfaludy-Társaság megbízásából szerkeszti Ferenczi Zoltán.)

Középkori Legendák és Példák. Codexeinkből és Temesvári Pelbárt irataiból jegyzetekkel kiadta Katona Lajos. Bp., 1907, Lampel, 48 p. (Magyar Könyvtár, 486. sz.)

Nyelvemléktár. XV. köt. Székelyudvarhelyi Codex. Lázár Zelma Codex. Birk Codex. Piry hártya. Közzéteszi Katona Lajos. Bp., 1908, MTA, XLIII p. bevezetés, 360 p. szöveg.

Geschichte der ungarischen Literatur von Dr. Ludwig Katona und Dr. Franz Szinnyei. Leipzig, 1911, G. J. Göschen, 152 p. (Sammlung Göschen 556. sz.) (Az első két fejezet – Einleitung. Das Mittelalter, 5-23. p. – Katona műve.)

B.) HALÁLA UTÁN

Katona Lajos irodalmi tanulmányai I-II. [szerk. Császár E.], Bp., 1912, Császár Elemér.

Folklór-kalendárium. [Vál., szerk. Reisinger János], Bp., 1982, Gondolat, 477 p. (A magyar néprajz klasszikusai)
Bibliai históriás énekeink. Bp., 2000, Reisinger János.

II. ÉRTEKEZÉSEK

Zur Litteratur und Charakteristik des magyarischen Folklore. Zeitschrift f. vgl. Litteraturgeschichte. 1887. 14-45. p.

Allgemeine Charakteristik des magyarischen Folklore. Ethnol. Mitteilungen aus Ungarn. I. (1887-1889.) 712. p., 125-130. p., 259-264. p.

Ein altdeutscher Schwank in Ungarn. Zeitschrift. f. vgl. Litt. Gesch., 1889. 40-48. p.

Egységes Középiskola. Egyet. Közokt. Szle, 1890. 279-283., 308-312., 486-493., 570-577., 651-656., 700-705., 717-724. p., Hozzá: Nyilatkozat. 768-769. p.

Ethnographia. Ethnologia. Folklore. Ethnographia, 1890. 69-87. p. Németül is: Ethnol. Mitteilungen, II. 1891. 43-51., 244-253. p.

Recht und Unrecht. Ethnol. Mitteilungen II. 1891-1892. 38-42., 159-162. p.

A nőnevelés reformjához. Egyet. Közokt. Szle, 1892. 510-517., 628-634., 675-681., 705-709. p.

A magyar népmese irodalma I. Ethnographia, 1894. 52-66. p.

Mythologiai irányok és módszerek. Ethnographia, 1896. 121-132., 272-279. p.

Ethnologiánk eredményei és feladatai. Ethnographia, 1896. 246-253. p.

A magyar mythologia irodalma. Ethnographia, 1897. 54-73, 266-279. p. Önállóan is, Bp., 1897. 35 p. Az értekezés második fele Ipolyi «Magyar Mythológiá»-ja címmel megjelent a Budapesti II. ker. Főgymn. 1896/97-iki Értesítőjében és onnan különnyomatban is.

Vogul népköltés. Ethnographia, 1897. 167-184. p. (Tulajdonképen a Vogul népköltési gyűjtemény IV. köt. ismertetése.)

A Gesta Romanorum Sztárai-codexe. Egy. Phil. Közl., 1898. 401-411. p.

A Gesta Romanorum gyulafehérvári kézírata. Uo. 368-381. p.

Az «Alphabetum narrationum» budapesti kivonata. Egy. Phil. Közl., 1899. 680-689. p.

A Gesta Romanorum második gyulafehérvári kézírata. Uo. 881-901. p.

Az Akastyán hegyről. Ethnographia, 1899. 177-184. p.

Adalékok codex-irodalmunk forrásaihoz. ItK, 1899. 246-249., 371-377. p.

A remete és az angyal. Ethnographia, 1900. 145-154., 199-211., 333-334. p.

Az ünneprontók. Ethnographia., 1900. 297-309. p. Megjelent cseh fordításban is: *Maďarská knížka z. r. 1764 o trestu bezbožných tanečnicku v Čechách.* Český Lid, 1900. 385 s k. lk.

A Gesta Romanorum. Budapesti Szle, CI. köt. 1900. 232-255. p.

Az összehasonlító irodalomtörténet főladatai. Budapesti Szle, CIV. köt. 1900. 161-175. p.

Két középkori latin versezet régi magyar fordítása. ItK, 1900. 102-117. p.

Temesvári Pelbárt Stellariuma és a Scala coeli. Uo. 158-164. p.

Hrotsuitha Dulcitusának régi magyar fordítása. ItK, 1900. 385-402. p. Különnyomatban is egy hasonmással.

Régi gyöngyök új foglalatban. Kath. Szle, 1900. 523-532. p. Különnyomatban is.

Die Budapester Handschrift der Gesta Romanorum. Zeitschrift f. vgl. Literaturgesch., 1900. 4-5. füzet. Különnyomatban is: Berlin, E. Felber, 24 p.

A magyar népmese irodalma. (II. rész.) Ethnographia, 1901. 337-343, 433-439. p.

A mesevizsgálat legközelebbi feladatairól. Hunfalvy-Album. 1901. 218-227. p.

Egy olasz Bánk-bán novella. ItK, 1901. 308-328. p.

Adalékok codex-irodalmunk forrásaihoz. ItK, 1901. 447-455. p.

Die Litteratur der ungarischen Volksmärchen. Keleti Szle, 1901. 138-143, 283-289. p.

Temesvári Pelbárt példái. Budapesti Szle, CX. köt. 1902. 1-19. p. Különnyomatban is.

A Disciplina clericalis. Egy. Phil. Közl., 1902. 33-42. p.

A XVII. századbeli ördögűző könyvecske. Ethnographia, 1902. 60-70, 103-111. p. Különnyomatban is.

Az Ehrenfeld-codex hibás vagy hiányos fordításai. Nyelvőr, 1902. 312-318, 382-389, 447-454. p.

Előadói jelentés a M. T. Akadémia Karacsay-codex bizottságának munkálatáról. Akad. Értesítő, 1903. 193-210. p. (Előterjesztette ifj. Szinnyi József.)

A Virginia-codex Ferencz-legendái. Akad. Értesítő, 1903. 569-581. p.

Magyar népmese-typusok. Ethnographia, 1903. 30-39, 125-138, 189-196, 236-239, 418-425, 463-468. p., uo. 1904. 22-28. p.

- Az Ehrenfeld- és Domonkos-codex forrásai.* ItK, 1903. 59-78, 188-195. p. Különnyomatban is: Bp, 1903, Athenaeum, 32 p. Kivonata: Akad. Értesítő, 1902. 511-514. p.
- Ad Gesta Romanorum.* Ujabb adalékok és pótlások. Egy. Phil. Közl., 1904. 296-314. p. Különnyomatban is.
- Description du manuscrit franciscain de Budapest. (Antiqua Legenda S. Francisci.)* Opuscles de Critique historique. IX. Paris, 1904. 19. p. Különnyomatban is.
- A kedd asszonya.* Ethnographia, 1905. I. 1-16. p. Különnyomatban is. Kivonata: Akad. Értesítő, 1905. 52-57. p.
- A Festetics-codex bűnbánati zsoltárai.* ItK, 1905. 149-157. p. Különnyomatban is Petrarca zsoltárai a Festetics-codexben címmel. Kivonata: Akad. Értesítő, 1905. 26-30. p.
- Ujabb adalékok codexeink forrásaihoz.* ItK, 1906. 105-120, 191-201, 332-347. p. Kivonata: Akad. Értesítő, 1906. 289-299. p.
- Túlvilági látomások codexeinkben.* Akad. Értesítő, 1907. 500-507. p.
- Egy fejezet Petrarca életéből.* Kath. Szle, 1907. 1014-1027. p. Megjelent önállóan is. (A Szent István-Társulat tud. és irod. oszt. felolvasó üléséből. 66. sz.) 16 p.
- A Nyelvemléktár befejezése.* Akad. Értesítő, 1908. 5-12. p.
- Az Érdy-codex egy fejezetéről.* Akad. Értesítő, 1909. 456-462. p.
- Két magyar Cymbeline-mese és rokonaik.* Magyar Shakespeare-Tár, 1908. 253-273. p. Rövid német kivonata a brassói Karpathen c. folyóirat, 1908. 17. sz.
- A népköltés a néplélektan tárgykörében.* Budapesti Szle, CXLI. köt., 1910. 321-351. p.
- Shakespeare Cymbelineje.* Magyar Shakespeare-Tár, 1910. 161-181. p.

III. KISEBB DOLGOZATOK ÉS ÚJSÁGCIKKEK

Tájékoztatósul. Ethnol. Mitteilungen aus Ungarn. I., 1887-1889. 113-116. p.

Újabb mese-kiadások. Ethnol. Mitteilungen I., 1887. 116-117. p.

Aus allen Zonen. (Folkloristische Neuigkeiten. Magazin f. d. Lit. d. In- u. Auslandes. 1887. 30. sz. 442-445. p.

L'éllixir de longue vie de l'empereur Guillaume. Revue des Traditions populaires, 1887. 569. p.

Schuchardt legújabb füzetek. Budapesti Szle, LV. köt. 1888. 130-138. p.

A Folklore. Esztergom és vidéke, 1889. szept. 5., 8., 12. sz.

Folklore. Nyelvőr, 1889. 113. p. (Kardos Lajos néven.)
Volkskunde. Fünfkirchner Zeitung, 1889. 24. sz.

Ethnologiai Szemle. Ethnol. Mitteilungen. I. 1889. 409-412. p.

Le bel homme trompé par sa femme. Hongrois. Revue des trad. pop. 1889. 44. sk lk.

Megjegyzések egy török-palócz párhuzamhoz. Ethnographia, 1890. 227-231, 364-371. p.

Morkoláb. Nyelvőr, 1890. 193. p.

Bakacsin. Billikom. Kocsonya, Koponya. Uo. 337. p.

Szívmatra. Uo. 481, 529. p.

Megjegyzések Barabás Ferenc úr bírálataira. Egy. Phil. Közl., 1891. 107-110. p.

Szerkesztői beköszöntő. Élet, 1891. 1-4. p.

Megjegyzések az «Anyaszó» c. költeményhez. Élet, 1891. II. köt. 257-258. p.

Párhuzamok magyar meséink s egyéb fajta népies elbeszéléseinkhez. Ethnographia, 1891. 12-16. 58-62. p.

Visszapillantás. (Az «Egységes középiskola» c. tanulmányhoz kapcsolódva, I. főtebb.) Egyet. Közokt. Szle, 1892. 225-232. p.

Marr Károly «A flagellánsok» című képe a műcsarnokban. Élet, 1892. 164-165. p.

Florklorénk és még valami. Nyelvőr, 1892. 534-537. p.

A karácsony ünnep történetéhez. Élet, 1893. 21-25, 70-74. p.

Sulpicia. Élet, 1893. 373-375. p.

Genfi levél. Élet, 1893. 523-525. p.

Buddha a keresztyén szentek sorában. Uo. 624-628, 650-655. p.

Aprószentek. Hazánk, 1893. dec. 28. sz.

József főherceg mint ethnologus. Magyar Ujság, 1893. jún. 4. sz.

Magyar-francia barátság. Lausannei emlék. Magyar Ujság, 1893. szept. 3. sz.

Eladó lányok napja. Pesti Napló, 1893. nov. 30. sz.

Mikulás, Krampusz & Cie. Uo. dec. 6. sz.

Lucia. Uo. dec. 13. sz.

Kriszkindli útja a föld körül. Uo. dec. 24. sz.

Aba nemzetség † (5),* Achilleus (64), Aetiologiai mondák (120), Áldás (322), Áldozat (326), Áldozó pohár (328), Aliorumna (366), Állatbeszélgetések (419), Állathivogató szók (424), Állatimádás (425), Ámos (471), Amazonok † (534), András napja (609), Animizmus (671), Aor (737). Pallas Nagy Lexikona I. köt., Bp., 1893.

A † jellel ellátott címszóknek csak a második fele való Katona Lajostól.

* A zárójelbe tett számok az egyes címszók lapszámát jelentik.

Aranka (7), *Aranykert* (33), *Aranykor* (33), *Aranylakodalom* (34), *Ármány* (126), *Árnyak* (146), *Átok* (295), *Átváltozások* (313), *Báb* (403), *Bába* (404), *Bábaczkra* (405), *Babicsolás* (412), *Babkirály* (414), *Babona* (417–420), *Babszem Jankó* (421), *Baissac K.* (468), *Bakarasz* (492), *Bakarasznyi* (492), *Bakonyszegi* (498), *Bakter* (500), *Balázsolás* (520), *Balga Tamás* (528), *Balhajáték* (528), *Bálint napja* (530), *Balita* (531), *Banya* (591), *Bányarém* (612), *Barlangkultusz* (659), *Basile* (706), *Basset* (711), *Beastlore* (771), *Befana* (818), *Uo. II. köt., Bp., 1893.*

Benga (92), *Bicskázás* (269), *Bladé* (361), *Blason populaire* (369), *Blémont* (373), *Boldog* (433), *Boldoganya* (433), *Boldogasszony* (433), *Bolond mese* (458), *Bolygó hollandi* (465), *Bolygó vadász* (471), *Bolygó zsidó* (471), *Boszorkány* (571), *Boszorkánymester* (571), *Bőjti boszorkány* (613), *Breton nyelv* (684), *Uo. III. köt., Bp., 1893.*

Büvölés (68), *Cagot* (90), *Carnoy* (166), *Certeux* (248), *Chaperon rouge* (274), *Chirogrammatomantia* (324), *Churwelsch* (344), *Cibere bába* (350), *Cifra asszony* (360), *Cigány posta* (364), *Cocagne* (443), *Csaba ire* (585), *Csali mesék* (602), *Csicsó Mária* (701), *Uo. IV. köt., Bp., 1893.*

Jókai az ethnographus. *Hazánk*, 1894. jan. 8. sz.

Por és hamu. *Uo.* febr. 7. sz.

Kossuth a magyar nép dalában. *Uo.* márc. 21. sz.

Keresztjáró napok. *Uo.* máj. 2. sz.

Carnot. *Uo.* jún. 25. sz.

Sz. Lőrinc tízes könnyei. *Uo.* aug. 14. sz.

Erdélyi János. *Uo.* szept. 16. sz.

Holtak tisztelete. *Uo.* nov. 1. sz.

Egy kis bábúzás. *Magyar Nők Lapja Almanach*, 1894. 68–76. p.

Az *igazi Madame Sans-Gêne*. Hazánk, 1894. nov. 9. sz. (Engedelem nélkül lenyomatta az Alföld c. lap 1894. nov. 21-iki számában.)

Világnyelv. Nyelvtud. Közlem., 1894. 86-93. p.

Elemi szellemek (15), *Emberimádás (106)*, *Epifania (214)*, *Eus (565)*, *Fehér asszony (764)*, *Fehérlófia (768)*. Pallas Nagy Lexikona, VI. köt., Bp., 1894.

Fene (74), *Ferialia (100)*, *Fiastyúk (172)*, *Fice (175)*, *Firence (229)*, *Fives (257)*, *Folklore (336)*, *Fránya (598)*, *Garabonczyás diák (817)*, *Gergelyjárás (937)*, Uo. VII. köt., Bp., 1894.

Göncöl-szekere † (150), *Grumus merdae (310)*, *Gyermekjátékok † (401)*, *Hadak útja (493)*, *Hadur † (505)*, *Három (701)*, *Házasság-orakulumok (785)*, *Házi szellemek (789)*, *Hegygörgető (810)*, Uo. VIII. köt., Bp., 1894.

A betlehemi csillag. Pesti Napló, 1894. 6. sz.

Ludas Matyi. Uo. 103. sz.

Búzaszentelő. Köztetek, 1895. ápr. 24. sz.

A «fagyos szentek». Uo. május 11. sz.

Orbán napja. Uo. május 25. sz.

Medárd. Uo. jún. 8. sz.

A hajnal szóhoz. Nyelvtud. Közlem. 1895. 186. p.

Hennil (61), *Heo (84)*, *Hét erdő (148)*, *Hetevény (150)*, *Hétsing szakállú (153)*, *Hófehérke (270)*, *Holdanya (297)*, *Holdas ló (297)*, *Holtak tisztelete (310)*, *Hopciher (353)*, *Iralás (679)*, *Javas (874)*, *Jósálatok (962)*, *Jóslás (968)*. Pallas Nagy Lexikona IX. köt., Bp. 1895.

Kaláka (26), *Kampó (89)*, *Karácsonyi szokások (147)*, *Kilinkó (542)*, *Kiromantia (574)*, *Kiszebáb (606)*. Uo. X. köt., Bp., 1895.

Közmondások (17), *László füve (272)*, *László szekere (272)*, *Lélek (371)*, *Lidérc (500)*, *Luca (202)*. Uo. XI. köt., Bp., 1895.

- A husvétii bárány.* Pesti Napló, 1895. ápr. 14. sz.
Torquato Tasso. Uo. ápr. 25. sz.
Kreol mesék. Uo. 155. sz.
A prágai kiállítás. Uo. aug. 24. sz.
Egy kiállítás tanuságai. Uo. okt. 4. sz.
Simeon és Aszita. Uo. dec. 25. sz.
Szarvas Gábor. Ethnol. Mitteilungen, IV. 1895. 217. p.
Eulenspiegel nevéhez. Egy. Phil. Közl., 1896. 564. p.
Titkári jelentés a M. Néprajzi Társaság 1896. évi munkásságáról. Ethnographia, 1896. 427-431. p.
Magyar mitologia (58), Magyar népköltés (59), Magyarok istene (71), Manó (285), Mátkatal (403), Matriarkátus (407), Mátyás a mondában (413), Mátyás kürtje és Mátyás szeme (416), Megölő Istéfán (462), Mennykő (512), Mennyország (512), Miszteriumok † (702), Mitológia (706), Móba (713), Morkoláb (801), Napimadás (985), Napválogatás (1004). Pallas Nagy Lexikona, XII. köt., Bp., 1896.
Népdalok (110), Néplélektan (117), Népmesék (117), Népmondák (119), Népszokások (122), Oger v. Ogier (344), Oltárkő (426), Operencia (447), Ököráldozat (643), Öntözködés (652), Öreg Isten (656), Órhalom (656), Ósök tisztelete (680), Páncimánci (764). Uo. XIII. köt., Bp., 1896.
Piritus (14), Pogányvár (61), Pokol † (67), Pokoljáró hősök (68), Pünkösdi szokások (295), Ráolvasás (405), Rapsonné (408), Ráró (408), Régi Isten (449), Regölés (451), Rovás (710), Rupp Kornél (752), Sárkány a mitológiában (882), Sellő (1038). Uo. XIV. köt., Bp., 1897.
A «magyar mythologia» mint görögpótló tantárgy. Egy. Phil. Közl., 1897. 91-93. p.
Hol van a világ közepe? Ethnographia, 1897. 137. p.
Sívó ördög (18), Sorsvetés (98), Szám † (389), Szélike (538), Szellem (541), Szél úrfi (546), Szentiváni ének (591),

Szipirtyó (735), Szittyia istenségek (743), Szivárvány (749), Szivmátra (755), Tabu v. tapu (879), Táltos (906), Tatar v. tatar (960). Pallas Nagy Lexikona, XV. köt., Bp., 1897.

Télkihordás (60), Temetkezés (69), Thana (140), Tisztessfü † (218), Tor (259), Totem (287), Törpék (337), Túlvilág (423), Tündelevény (450), Tündérek (450), Tündér Hona (451), Tündéri tánczok (451), Tüzes emberek (458), Tűzhalom (459), Tűztisztelet (463), Ukkon pohár (503), Ünnepkör és népies naptár (553), Váltott gyermek (623), Vámpír † (631), Varázsdob (650), Varázslás (651), Varázsvirág (651), Vasfü † (701), Vasorrú bába (711), Véraldomás (774), Világ † (849), Világbiró Nagy Mátyás és Sándor (849), Vízisztelet (923). Uo. XVI. köt., Bp., 1897.

A Gellért-hegy boszorkányai. Pesti Hirlap, 1897. ápr. 18. sz.

Makaróni nyelvű bejegyzés a «Gesta Romanorum» cseh fordításának egyik kéziratában. Egy. Phil. Közl. 1898. 495. p.

Bankert, a hastingsi győző. Uo. 1898. 607-608. p.

A Gesta Romanorum Sztárai-codexéhez. Egy. Phil. Közl. 1898. 878-879. p.

Drei Paare und einer. Uo. 1898. 879, 952-953. p.

A drávai névtelen Rusztan császárja. Uo. 1898. 897-901. p.

Egy kis helyreigazítás. Uo. 473-474. p.

Ha a Maros tinta volna... Ethnographia, 1898. 402. p.

Barát-legendából lett obscoen adoma. Uo. 403. p.

A tejes köcsög meséje Pelbártnál és Péczelinél. Uo. 425-428 p.

A tetemrehívás középkori magyarázata. Uo. 472. p.

Amyclae-Schilda. Egy. Phil. Közl., 1899. 187-188. p.

Egy kis helyreigazítás. (Ad Petron. Satyr. c. 46. p.) Uo. 188-189. p.

Az Artus-mondakör népszerűsége. Uo. 479-480. p.

- A tejáruoló menyecske.* Uo. 572-573. p.
- Arany Jánosnak «Az ünneprontók» cz. balladája.* Uo. 954-955. p.
- Néprajzi adalékok Csokonai munkáiban.* Ethnographia, 1899. 163-165. p.
- Mária vakító szépsége.* Uo. 165. p.
- Az «apokryph» mesék dolgában.* Uo. 172-176. p.
- Az ezeregy új franczia fordítása.* Uo. 1899. 325. p.
- Az Esperanto nevű világnyelvről.* Nyelvőr, 1899. 49-56. p.
- Folyár.* Nyelvtud. Közlem., 1899. 463. p.
- A propos du Débat du corps et de l'ame.* Romania, 1899. 269. p.
- Interpolationes recentissimae Historiae Apollonii.* Egy. Phil. Közl., 1900. 99-103. p.
- Ad Gesta Romanorum. Addenda et corrigenda.* Uo. 212-216. p.
- Titkári jelentés.* Uo. 248-254. p.
- Az «Ünneprontók»-hoz.* Uo. 421-422. p.
- «Joannes Pannonius éneké»-hez.* Uo. 468-469. p.
- Meyer Gusztáv.* Uo. 775-776. p.
- Az Artus-monda népszerűségéről.* Uo. 956. p.
- Müller Miksa önvédelme.* Ethnographia, 1900. 18-26. p.
- Régi magyar kuruzslások és varázsigék.* Uo. 118-121., 270-272. p.
- Homo non homo.* Uo. 190-191. p.
- Fára nem megy fel.* Uo. 191. p.
- A czinkotai kántor.* Uo. 191-192. p.
- A tetemre-híváshoz.* Uo. 277-279. p.
- Miért bőjtölik meg a pénteket?* Uo. 334-336. p.
- Müller Miksa.* Uo. 389-394. p.
- Katona József «Bánk bán»-jának egy helyéhez.* ItK, 1900. 56-57. p.

- Die Legende von Barlaam und Josaphat in der ungarischen Litteratur.* Keleti Szle, 1900. 76-79. p.
- A Peer-codex néhány szaváról.* Nyelvőr, 1900. 572. p.
- Die altungarische Uebersetzung des Dulcitius der Hrotsuitha.* Beilage der Münchener Allg. Zeitung, 1900. máj. 30. sz.
- Aeneis III. 56-57. v. legrégebb magyar fordítása.* Egy. Phil. Közl. 1901. 93-94. p.
- Titkári jelentés.* Uo. 163-167. p.
- Gargallo Bánk-bán novellájához.* Uo. 806-809. p.
- Fiat piscis!* Ethnographia, 22-25, 104-108, 238-239, 333-335. p.
- Andrád Sámuel anekdotái.* Uo. 41-42. p.
- Az ünneprontók.* Uo. 87-89. p.
- Prága.* Vasárnapi Ujság, 1901. 25. sz.
- Kapisztrán János.* Uo. 45. sz.
- Zum Märchen von der Tiersprache.* Keleti Szle, 1901. 52-54. p.
- Gustav Meyer. Mitteilungen der Anthropol. Gesellschaft in Wien.* 1901. 219-222. p.
- Jelentés a M. T. Akadémia Ipolyi-jutalmáról.* Akad. Értesítő, 1902. 385-390. p.
- Boner meséinek forrásai.* Egy. Phil. Közl. 1902. 76. p.
- Pompejiben talált domború mű.* Uo. 76-77. p.
- Titkári jelentés.* Uo. 147-151. p.
- Középkori verses imádság.* (Szabó Benedek néven.) Uo. 213-216. p.
- Tiberius császár bronz szobrának feje.* Uo. 444-445. p.
- Magyar népmesék német fordításban.* Uo. 552-554. p.
- Magyar népmesék a XVIII. századból.* Uo. 554-555. p.
- Király Pál.* Uo. 838. p.
- Adalék a Gesta Romanorum forrásaihoz.* Uo., 950-951. p.

- Salamon és Markalf.* Ethnographia, 1902. 93-94. 377-378. p.
- Német néprajzi irodalom 1901-ben.* Uo. 373-374. p.
- A Fridolin-monda.* Egy. Phil. Közl. 1903. 894-895. p.
- Válasz Pintér Sándor úr nyílt levelére.* Ethnographia, 1903. 200-203. p.
- A szavak életéből.* Az Ujság, 1903. dec. 25. (Melléklet.)
- Előadói jelentés a rovás-írás ügyében kiküldött bizottság működéséről.* Akad. Értesítő, 1904. 348-354. p.
- Baksay Sándor és Kemenes (Kempf) József Ilias-fordítása.* Egy. Phil. Közl., 1904. 271. p.
- Nachklänge vom Baseler religionsgeschichtlichen Kongress.* Beilage zur Allgemeinen Zeitung, München, 1904. 225. sz. (okt. 1.)
- Két szálló ige.* Egy. Phil. Közl., 1905. 349-350. p.
- Fán termő madarak.* Uo. 438. p.
- Petrarca, Kisfaludy Sándor és Kazinczy.* Uo. 672-676. p.
- Himfy és Liza.* Uo. 903. p.
- A «Kedd asszonya» az oláhoknál.* Ethnographia, 1905. 120-121. p.
- Zsidó mise.* Magyar Nyelv, 1905. 80. p.
- Pézsmá.* Uo.
- Almarázó.* Uo. 267. p.
- A Nyelvemléktár új kiadása. A M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága elé terjesztett jelentés.* Akad. Értesítő, 1906. 58-62. p.
- Megellenéz.* Egy. Phil. Közl., 1906. 182. p.
- A homerosi eposzok hatása.* Uo. 246. p.
- A Gesta Romanorum legrégebbi kézírata.* Uo. 466-468. p.
- Laskai Ozsvát három glosszája.* Magyar Nyelv, 1906. 76. p.
- Sulyokból lett fulánk.* Uo. 278. p.
- Rutén népszokások.* Magyar Világ, 1906. ápr. 29., máj. 6. sz.
- Pünkösöd.* Magyar Világ, 1906. jún. 3. sz.

A Weszprémi-codexnek egy homályos helye. Magyar Nyelvőr, 1906. 37. p.

A Kazinczy-codex zár szavához. Uo. 93. p.

Die älteste Handschrift der Gesta Romanorum. Beilage zur Allgemeinen Zeitung, München, 1906. 199. sz. (aug. 29.), 307. p.

Az ördögnek is kell egyszer (v. néha) gyertyát gyújtani. Ethnographia, 1907. 170. p.

Gesner magyar nyelvmutatványa 1555-ből. Magyar Nyelv, 1907. 436. p.

A szent éj csodái. Magyar Világ, 1907. jan. 6. sz.

Zum Schwank vom zögernden Dieb. Studien zur vergl. Litteratur-Geschichte, 1907. 192-193. p.

Nemzeti folklorista szövetség («FF»). Ethnographia, 1908. 374-375. p.

A kutatás és tanítás szabadsága. Magyar Középiskola, 1908. 30-33. p.

Tokos ló. Éneklet. Magyar Nyelv, 1908. 315. p.

A finn-ugor népek pogány istentisztelete. Budapesti Szle, CXXXVIII. köl. 1909. 133-138. p.

Egy magyar vonatkozású olasz legenda. Egy. Phil. Közl., 1909. 661-668. p. Megjelent tíz darab számozott különnyomatban is.

Egy névtelennel kevesebb. Uo. 776-777. p.

Békeszalonna? Magyar Nyelv, 1909. 288. p.

Páros beszéd. Uo. 472. p.

Az Irene-mondáéhoz. Egy. Phil. Közl., 1910. 378-379. p.

Kökényfa és szilvafa. Magyar Nyelv, 1910. 193-196. p.

IV. BÍRÁLATOK

Maupassant «Bel-Ami» c. regényének ismertetése. Grazer Tagespost, 1885. 333. sz.

Charles Baissac: Récits Créoles. Ismertetés. Magazin f. die Lit. des In- und Auslandes, 1885. 45. sz. 704-706. p.

Beaumarchais. (Anton Bettelheim életrajzának ismertetése.) Magazin f. die Lit. des In- und Auslandes, 1886. 23. sz. 359-360. p.

Finnische Märchen. Ethnol. Mitteilungen aus Ungarn. I. 1887-1889. 30-33, 168-171, 268-270. p.

Hekinger István: A szülő kibékülése az iskolával. Pécsi Figyelő, 1888. aug. 25. sz.

Szicíliai mesék, mondák és legendák. Ethnol. Mitteilungen, I. 1889. 405-409. p.

Kőrösi Henrik: A magyar népmesék anyagáról. Egy. Phil. Közl., 1890. 130-134. p.

Gyürky Ödön: Költemények. Élet, 1891. I. köt. 158-160. p.

Almanach az 1892. évre. Uo. II. köt. 412-415. p.

Magyar mesék angol fordításban. Ethnographia, 1891. 39-42. p.

Palóc mesék a fonóból. Uo. 42-43. p.

Sárffy Ignác: Népmeséink néhány jellemző vonása. Egy. Phil. Közl., 1892. 346-352. p.

Malcomes Gizella bárónő: Mákvirágok. Élet, 1892. 38. p.

Kaarle Krohn: Die Geographische Verbreitung estnischer Lieder. Nyelvtud. Közlem., 1892. 505-507. p.

Versényi György: Babonás napok. Egy. Phil. Közl., 1893. 68-71. p.

Heinrich Gusztáv: Herder Cid-románcai. Uo. 677-684. p.

A Gyurkovics leányok. (Herczeg Ferenc művének ismertetése.) Élet, 1893. 286-287. p.

- Dr. Koltai Virgil: Petőfi Sándor.* Uo. 473-474. p.
- Buddhista káté.* Uo. 605-607. p.
- Küzdelmek.* (Kósa Rezső két elbeszélésének ismertetése.) Uo. 607-608. p.
- Színház.* (Duse. – Hugo Viktor: Tudor Mária. – Wildenbruch: A bűbos pacsirta.) Uo. 696-699. p.
- Gerecze Péter: A pécsi székesegyház.* Uo. 700-702. p.
- Simon Zsuzsa.* (Herczeg Ferenc regényének ismertetése.) Uo. 702-704. p.
- Róna Béla: Délibábok.* Uo. 762-763. p.
- Pálffy Albert: A régi Magyarország utolsó éveiben.* Uo. 763-764. p.
- Borovszky Samu: A honfoglalás története.* Uo. 806-807. p.
- Leland: Etruscan-roman remains.* Ethnol. Mitteilungen, III. 1893. 58-59. p.
- Wislocki: Volksglaube der Magyaren.* Literarisches Centralblatt, 1893. 1761-1762. p.
- Egy új folyóirat.* (A Westöstliche Rundschau ismertetése.) Hazánk, 1894. jan. 7. sz.
- Raffael.* (Várady Antal drámájának bemutatója a Nemzeti Színházban.) Hazánk, 1894. jan. 20. sz.
- A hetven éves ifju.* (Dumas fils.) Hazánk, 1894. júl. 31. sz.
- A bányamester.* (West, Held és Zeller operettjének bemutatója a Népszínházban.) Hazánk, 1894. nov. 10. sz.
- A kis pékné.* (Gerő Károly énekes színművének bemutatója a Népszínházban.) Hazánk, 1894. nov. 25. sz.
- Tóth Béla: Szájrul szájra.* Egy. Phil. Közl., 1895. 827-836. p., Ethnol. Mitteilungen, IV. 1895. 226-227. p.
- A papa felesége.* (Hennequin és Millaud vígjátékának bemutatója a Népszínházban.) Hazánk, 1895. jan. 13. sz.
- Kis fiú.* (Ilosvay és Várady operettjének bemutatója a Népszínházban.) Uo. 1895. jan. 31. sz.

Gustav Meyer: Essays und Studien. II. Ismertetés. Ethnol. Mitteilungen, IV. 1895. 127-128. p.

Fináczy Ernő: A magyarországi középiskolák multja és jelene. Egy. Phil. Közl., 1896. 537-541. p.

Oskar Wittstock: Beiträge zur siebenbürgisch-sächsischen Trachtkunde. Uo. 945-947. p.

Zeitschrift des Vereins f. Volkskunde. Ethnographia, 1896. 487. p.

Heinrich Gusztáv: Német Tan- és Olvasókönyv III. Hivatalos Közl., 1897. 363-365. p.

Kandra Kabos: Magyar mythologia. Magyar Kritika, 1897. 24-25. p.

Bolyai Farkas: II. Mohamed (ed. Heinrich). Egy. Phil. Közl., 1898. 252-254. p.

Margalits Ede: Magyar közmondások. Uo. 588-589. p.

Morf, H.: Geschichte der neueren französischen Literatur. Uo. 1899. 464-468. p.

Michel Klimo: Contes et légendes de Hongrie. Ethnographia, 1899. 63-65. p.

Bulc Tivadar: A mese általában, különös tekintettel a román népmese költészetre. Uo. 65-67. p.

Kallas, Oskar: Achtzig Märchen der Ljutziner Esten. Uo. 1900. 377-379. p., Keleti Szle, 1900. 331-333. p.

Robert Petsch: Neue Beiträge zur Kenntnis des Volksrätsels. Uo. 463-467. p.

Klebs: Die Erzählung von Apollonius aus Tyrus. ItK, 1900. 246-253. p.

Vergilii Maronis Bucolica et Georgica (ed. Gabriel Finaly). Egy. Phil. Közl., 1901. 150-151. p.

Waslykiewicz Viktor: Népköltési gyűjteményeink története és értéke. Uo. 756-757. p.

Robert Petsch: Formelhafte Schlüsse in Volksmärchen. Ethnographia, 1901. 285-286. p.

Csengeri János: *Szemelvények Ovidiusból*. Hivatalos Közl., 1900. 58-60. p.

Reinhold Köhler: *Kleinere Schriften*. ItK, 1901. 242-248. p.

Wundt a nyelv eredetéről. (A «Völkerpsychologie» I. kötetének ismertetése.) Nyelvtud. Közlem., 1901. 349-357. p.

A «*Studien zur vergleichenden Litteraturgeschichte*» I. évfolyama. Egy. Phil. Közl. 1902. 229-234. p.

Binder Jenő: *A kenyér és a só mint varázsszerek*. Uo. 1902. 831-833. p.

F. W. Seraphin: *Eine Kronstädter Handschrift des Jacobus de Voragina*. Uo. 936-937. p.

Nagy Béni: *A ferenczes szellem és hatása hazánkban*. Uo. 937-939. p.

E. Sklarek: *Ungarische Volksmärchen*. Egy. Phil. Közl., 1902. 552-554. p., *Studien zur vergl. Litteraturgeschichte*. 1902. 506-509. p.

Nyelvtörténet és nyelvpsychologia. (W. Wundt: «*Sprachgeschichte und Sprachpsychologie*» és L. Sütterlin: «*Das Wesen der sprachlichen Gebilde*» ismertetése) Nyelvtud. Közlem., 1902. 477-483. p.

I. Kont: *Un poète hongrois: Michel Vörösmarty*. Egy. Phil. Közl., 1903. 799. p.

Dr. C. G. N. De Vooys: *Middelnerlandsche Legenden en Exempelen*; Dr. W. A. van der Vet: *Het Biënboec von Thomas van Cantimpré en zijn Exempelen*; Dr. Aloys Meister: *Die Fragmente der Libri VIII. Miraculorum des Caesaris von Heisterbach*. ItK, 1903. 500-505. p.

Speculum perfectionis und Legenda Trium Sociorum. Századok, 1903. 656-661. p.

I. Kont: *Un poète hongrois. Jean Arany*. Egy. Phil. Közl., 1904. 872. p.

Regestrum Varadeinse. Literarisches Centralblatt, 1904. 252-253. p.

Hugo Schuchardt an Adolf Mussafia. A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője (az Ethnographia melléklete). 1905. 240-243. p.

Szigetvári Iván: Az irodalomtörténet elméletéről. Tanár-egyesületi Közl., 1905. 450-451., 517-518. p.

Egyetemes Irodalomtörténet. II. köt. [szerk. Heinrich Gusztáv]. Egy. Phil. Közl., 1906. 50-60. p.

Dr. J. Ulrich: Proben der lateinischen Novellistik des Mittelalters és Dr. M. Manitius: Mären und Satiren aus dem Lateinischen. Uo. 627-631. p.

Gröber: Grundriss der romanischen Philologie. I. köt. Nyelvtudomány I. 1906. 143-150. p.

I. Kont: Geschichte der ungarischen Literatur. Egy. Phil. Közl., 1907. 241-248. p. *Studien zur vergleichenden Literatur-Geschichte*. 1907. 483-490. p.

G. Alexici: Geschichte der rumänischen Literatur. Egy. Phil. Közl., 248-251. p.

Révay József: Commodianus, az első keresztény latin költő. Uo. 792-793. p.

Bünker J. A.: Schwänke, Sagen und Märchen in heantischer Mundart. Ethnographia, 1907. 251-253. p.

Merker: Studien zur neuhochdeutschen Legendendichtung. Kath. Szle, 1907. 222-224. p.

B. Nagy János mese-gyűjteményéről. Ethnographia, 1908. 253. p.

O. Dähnhardt: Beiträge zur vergleichenden Sagen und Märchenforschung. Uo. 309-313. p.

A. Aarne: Vergleichende Märchenforschungen. Ismertetés. Uo. 362-367. p.

G. Duval: Oeuvres dramatiques de W. Shakespeare. Magyar Schakespeare-Tár. 1908. 134-136. p.

Egy jó könyvecskéről. (Paulsen: «Moderne Erziehung und gesch. Sittlichkeit.») Magyar Középiskola, 1909. 23-27. p.

Prónai Antal: A magyar irodalom története I. Hivatalos Közl., 1910. 175-178. p.

V. TANKÖNYVEK

Német olvasókönyv a gymn. III. osztálya számára. Budapest, 1891, Lampel.

Német olvasókönyv a gymn. IV. osztálya számára. Uo. 1892.

Latin nyelvtan. Olvasmányok alapján, ismétlő gyakorlatokkal. I. Alaktan. (Vári Rezső közreműködésével.) Budapest, 1898, Toldi Lajos.

VI. KÖLTEMÉNYEK, MŰFORDÍTÁSOK ÉS SZÉPPRÓZA

Óda sz. Benedek tizennégyszázados emlékünnepe. Esztergom c. újság, 1880.

Nincs. Költemény. Szegény Tamás név alatt. Élet, 1891. II. köt. 31. p.

Commendatio animae. Vázlat. (Rajz.) Kovács Gergely név alatt. Uo. 366-369. p.

Purgatorium. Vers. Kovács Gergely név alatt. Uo. 1893. 64. p.

Anita. Vers spanyolból. Kovács Gergely név alatt. Uo. 597. p.

Feltámadunk! Költemény. Kovács Gergely néven. Magyar Nők Lapja, 1893. szept. 17. sz.

Az utcán. Költemény. Uo. 1893. okt. 8. sz.

A megtérés dalaiból. (I. Aeternum mysterium. II. In cruce salus.) Kovács Gergely név alatt. Vasárnapi Ujság, 1893. szept. 3. sz.

Galaciai és bukovinai rutén népdalok. Műfordítások. Magyar Világ, 1906. 12., 18., 26., 38., 48., 80. p.

Petrarca: A halál dicsérete. Műfordítás. Uo. 89. p.

VII. FORDÍTÁSOK

Klapka György: Emlékeim. III. köt. 1885.

Két elbeszélés. Reuter Frigyes kisebb műveiből. Esztergom, 1886, Buzárovits G. 116 p. (Mulattató Zsebkönyvtár. 32.)

Nietzsche-fordítások. Élet, 1891. I. köt. 143-145, 220, 284, 318, 396-397, 470. p., II. köt. 58-62, 131-135. p.

Venusz tavasz-ünnep. *Pervigilium Veneris.* Élet I., 1893. 293-297. Különnyomatban is.

Ribbek Ottó: A római költészet története. III. köt. Bp., 1893, MTA Könyvkiadó-Vállalata, 552 p. (Új folyam XII. köt.)

Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben német nyelvű részének néprajzi, tájleírási és irodalomtörténeti cikkei a VI, VIII, X, XI, XII, XIV, XVI, XVII, XIX, XXI. köt. 1889-1901.

VIII. SZERKESZTÉS

Élet 1891. évf., 1892. évf. 1–7. sz. (Ez utóbbiakat Vikár Bélával együtt.)

Ethnographia 1891–1892. évf.

Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn, II. köt.
1891–1892.

Egyetemes Philologiai Közlöny 1902–1904. évf.

Összeállította: Császár Elemér – Reisinger János

KATONA LAJOS ÉLETE

1862. jún. 4. Születése Vácott, katolikus iparos családból. Édesapja a fegyházban foglár
- 1873 Meghal Katona István, az édesapa, két gyermeket hagyva maga után, Lajost és Saroltát
- 1868–72 Elemi iskola, Vác
- 1872–78 Tanulmányainak folytatása a piaristák váci (hat osztályos) kisközpontjában
- 1878–80 A már akkor tudós hírében álló, szemüveges fiút az esztergomi bencésekhez iratják az utolsó két gimnáziumi évre
- 1880 Beiratkozik a budapesti egyetem bölcsészkarára, ahol különféle tanulmányokat folytat, különösebb rendszer nélkül
- 1882–83 Ősztől-őszig vidékre megy nevelőnek, hogy tanulmányaihoz pénzre tegyen szert
- 1883 őszén Visszatér a fővárosba, de hirtelen jött döntéssel a váci papneveldebe kéri felvételét Schuster püspöktől
- 1884 őszén Megjelenik első kötete, a *Völund kovács és rokonai az árja regevilágban*
- 1884 decemberében Kilép a papneveldeből
- 1885 február Elkezdődik levelezése Hugo Schuchardt-tal a gráci egyetem romanista professzorával
- 1885 nyarán Wiesben nevelő, Schuchardt pártfogásával

- 1885 ősztől A grazi egyetemen tanul, magához véve édesanyját is
1887. júl. 13. Doktorrá fogadják a legmagasabb kitüntetéssel a grazi egyetemen, miután romanisztikából, klasszika-filológiából, ókori történelemből és filozófiából szigorlatot tesz
Háromhónapos állástalanság
1887. október 3-ától Pécsett reáliskolai francia és latin tanár
1888. május Németből és franciából szakvizsgát tesz, majd
- 1889 májusában latinból és pedagógiából is; tanári oklevelet szerez; Szarvas Gábor segítségével
- 1889 ősztől Budapestre, a II. kerületi gimnáziumba kerül, és elkezd 18 és fél éves középiskolai tanári pályafutását
- 1891-től A Néprajzi Társaság folyóiratának, az Ethnographiának a szerkesztője
- 1891-től Szerkesztőtársa az Élet című lapnak, mely Ibsent Magyarországra hívja és vendégül látja
- 1894–96 Katona válságos évei
- 1896 Házassága Thuránszky Irénnel, a Budai Tanítóképző igazgatónőjével, kitől egy leánygyermek (Irén) születik
- júl. 3-án
- 1899 A Budapesti Philológiai Társaság első titkára, majd
- 1901 ősztől folyóiratának, az Egyetemes Philológiai Közlönynek a szerkesztője
- 1900 A budapesti egyetem magántanára
- 1901 Az MTA levelező tagja
- 1906 Alelnöke a Magyar Néprajzi Társaságnak

1908. febr. 4. Egyetemi tanárrá kinevezése; elkezd
egyetemi előadásait a XVI. század magyar
epikus költészetéről
1910. aug. 3. Halála 48 éves korában általános
elerőtlenedés és szívgyengeség
következtében
- 1912 A Kisfaludy-Társaság megjelenteti
két kötetben válogatott tanulmányait
Császár Elemér közel 100 oldalas életraj-
zával és szerkesztésében
- 1982 A Gondolat Kiadó „A magyar néprajz
klasszikusai” sorozatában *Folklór-kalen-
dárrium* címmel jelenik meg tanulmány-
kötete Reisinger János bevezető
tanulmányával és szerkesztésében
- 2000 Egyetemi előadásai egy részét jelenteti
meg Reisinger János, *Bibliai históriás
énekeink* címmel, a Sola Scriptura
Főiskola kiadványaként

Összeállította: Reisinger János

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL

ELÁJÁRA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

MEGJEJENŐ

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTAG.

XVIII. KÖTET. 5. SZÁM.

ALEXANDRIAI

SZENT KATALIN LEGENDÁJA

KÖZÉPKORI IRODALMUNKBAN.

KATONA LAJOS

I. TÁRTOZÁS.

Ára 1 kor. 60 fillér.

BUDAPEST.

1902.

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT
TUDOMÁNYOS ÉS IRODALMI OSZTÁLYÁNAK
FELOLVASÓ ÜLÉSÉBŐL

96. sz.

96. sz.

EGY FEJEZET
PETRARCA ÉLETÉBŐL

IRTA

KATONA LAJOS dr.

Először megjelent a Szent-István-Társulat Tud. és Irod. oszt. 1907. évi. 10-ik üzenetében.

BUDAPEST

KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT TUD. ÉS IROD. OSZTÁLYA

1907

Ára 60 fillér.

KATONA LAJOS

IRODALMI TANULMÁNYAI

ELSŐ KÖTET

KIADJA A KISFALUDY-TÁRSASÁG

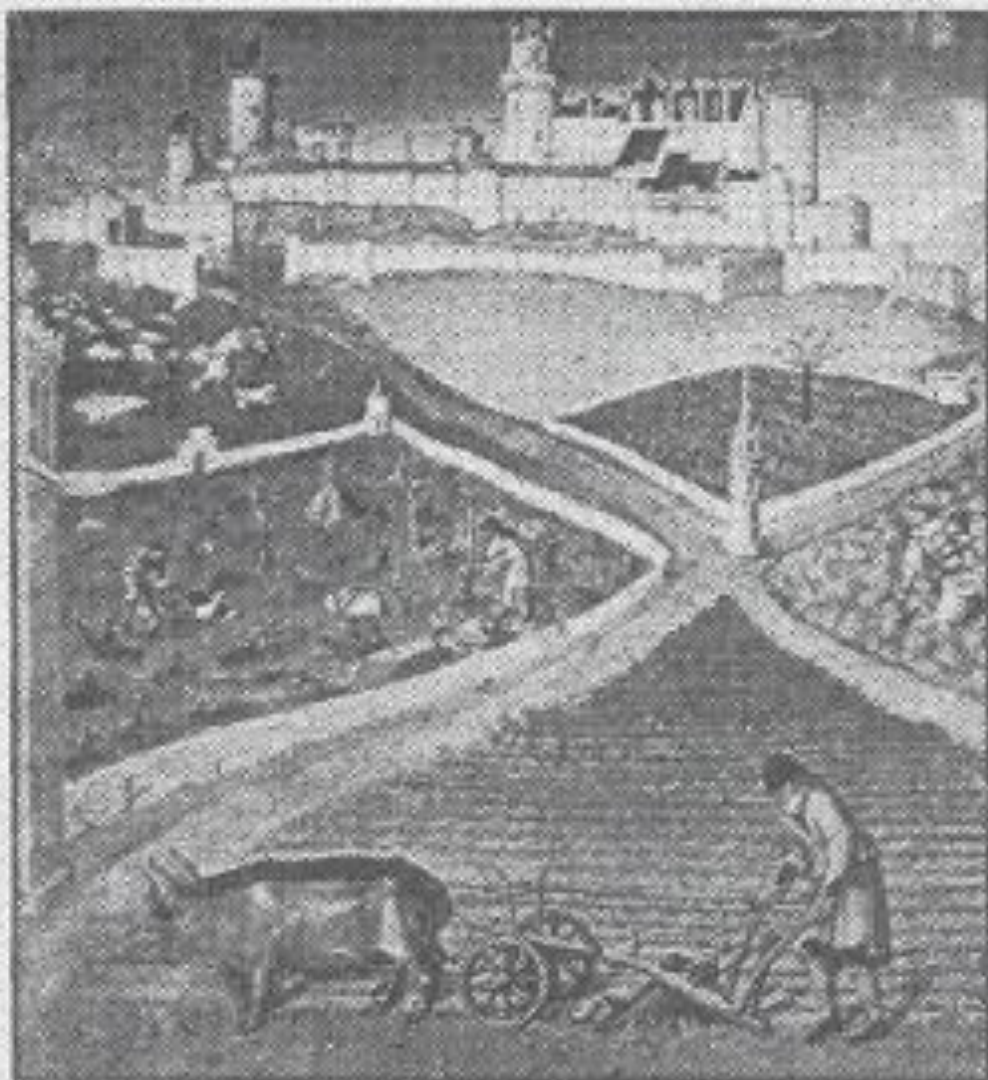
BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. LEVELET ÉS ÉRTVEZÉS

1912

A MAGYAR NÉPRAJZ KLASSZIKUSAI

KATONA LAJOS

FOLKLÓR-KALENDÁRIUM

Gondolat

TARTALOM

ELŐSZÓ.....	5
KATONA LAJOS PÁLYÁJA	7
<i>Családjának és környezetének sorsformáló szerepe, törekvéseinek folytonossága és megszakadásai.....</i>	9
<i>Az etnológia, etnográfia, folklór helye a 19. század gondolkodástörténetében. Katona munkásságának első nagy tétele: mitológiai-történeti és folklorisztikai tanulmányai.....</i>	15
<i>Örökségének második nagy tétele: az ünnepek kialakulásával foglalkozó tanulmányai; lapalapítási kísérlete és viszonya néhány magyar kortárshoz .....</i>	26
<i>A harmadik tétel: irodalomtörténeti és esztétikai öröksége.....</i>	36
JEGYZETEK.....	44
KATONA LAJOS	
IRODALMI MUNKÁSSÁGA (1880–1910)	47
I. ÖNÁLLÓ MŰVEK ÉS KIADÁSOK	49
II. ÉRTEKEZÉSEK	51
III. KISEBB DOLGOZATOK ÉS ÚJSÁGCIKKEK	55
IV. BÍRÁLATOK.....	65
V. TANKÖNYVEK	70
VI. KÖLTEMÉNYEK, MŰFORDÍTÁSOK ÉS SZÉPPRÓZA	70
VII. FORDÍTÁSOK	71
VIII. SZERKESZTÉS.....	72
KATONA LAJOS ÉLETE.....	73
KÉPEK.....	76